

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра богослов'я

КИЇВСЬКА ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ

Магістерська робота

ДУХОВНЕ ФОРМУВАННЯ СЕМІНАРИСТА

У СВІТЛІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Студент 6-го курсу Михайло Крамар

Науковий керівник: о. Максим Рябуха СДБ

магістр соціальної педагогіки

Київ-Княжичі 2020

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Втор – Второзаконня
Гал – Послання до Галатів
Ді – Діяння Апостолів
Еф – Послання до Ефесян
Євр – Послання до Євреїв
Йо – Євангеліє Йоана
ККСЦ – Кодекс Канонів Східних Церков
1 Кор – Перше послання до Коринтян
Лк – Євангеліє Луки
Мр – Євангеліє Марка
Мт – Євангеліє Матея
Проп – Книга Проповідника
1 Пт – Перше послання Петра
Пс – Книга Псалмів
Сир – Книга Ісуса Сираха

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ РИСИ ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	10
1.1. Покликання – підстава для початку формації майбутнього священника	10
1.2. Плекання священничої ідентичності – основа і мета семінарійної формації.....	12
1.3. Особистий та спільнотний супровід	14
1.4. Організація діяльності УГКЦ у сфері виховання семінаристів	17
1.5. Виміри формації.....	18
1.5.1. Загальнолюдський вимір.....	20
1.5.2. Духовний вимір.....	22
1.5.3. Інтелектуальний вимір	25
1.5.4. Душпастирський вимір.....	27
1.6. Інтеграція формаційних вимірів.....	30
РОЗДІЛ 2 ЖИТТЯ ТА ВИКЛИКИ ЦЕРКВИ НА ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ	32
2.1. Деякі виклики сучасного світу згідно апостольського повчання папи Франциска <i>Evangelii Gaudium</i>	32
2.2. Реальність українського суспільства: фактори, що впливають на формування сучасного світогляду.....	38
2.3. Аналітичне дослідження викликів та ставлення до них у житті семінариса наших днів.....	41
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ ФОРМАЦІЇ У НАШ ЧАС.....	52
3.1. Користь духовного проводу для розвитку духовного життя	52
3.2. Французький досвід	55
3.2.1. <i>Séminaire Saint-Sulpice</i>	56
3.2.2. <i>Séminaire international d’Ars</i>	58
3.2.3. <i>Le séminaire Saint Irénée de Lyon</i>	59
3.2.4. <i>Séminaire de Paris</i>	59

3.2.5. <i>Maison Saint-Augustin</i>	61
3.3. Духовне формування крізь призму цінностей	62
3.3.1. Мало чим зменшив еси його від ангелів, славою і честю увінчай його (Пс 8:6)	63
3.3.2. Покликав тих, що їх сам хотів, і вони підійшли до нього (Мк 3:13)	66
3.3.3. І спізнаєте правду, і правда визволить вас (Йо 8:32)	67
3.3.4. Усьому час-пора, і на все слухна хвилина під небом (Проп 3:1) .	69
3.3.5. Ви бо, брати, покликані до свободи (Гал 5:13).....	71
3.3.6. Приклад дав я вам, щоб і ви так робили (Йо 13:15)	72
3.3.7. Все в них було спільне (Ді 4:32).....	74
ВИСНОВОК.....	78
ДОДАТКОВІ МАТЕРАЛИ.....	83
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТУРАТУРА	91

ВСТУП

Проблематика дослідження. Христова Невіста від самого початку свого існування приділяла значну увагу священству як основі служіння Церкви, зосереджуючись при цьому на достойній формації кандидатів для його гідного прийняття. Сьогоднішній час позначений дійсністю, згідно якої бачимо осіб чоловічої статі, які з повним ентузіазмом вступають до духовних семінарій. За час навчання чимало з них відійде, декларувавши, що дане служіння не є їхнім покликанням, інша частина завершить навчання, так ніколи і не відважившись зробити рішучий крок у напрямку свячень, та лише незначна частина таки вирішить прийняти невидимий дар Божої благодаті, уділений Таїнством звершення священничого рукоположення.

З огляду на проблематику дослідження, **метою** роботи буде виявлення акцентів духовного формування семінарриста з огляду на виклики, якими сповнена сучасна дійсність.

Для досягнення мети дослідження слід виконати наступні *завдання*:

1. Розглянути покликання як підставу для початку формації;
2. Визначити основу та мету семінарійної формації;
3. Дослідити елементи особистого та духовного супроводу;
4. Ознайомитися із діяльністю УГКЦ у сфері формації кандидатів до священства;
5. Осмислити чотири виміри формаційного процесу та встановити взаємозв'язок між ними;
6. Послуговуючись апостольським повчанням Папи Франциска *Evangelii Gaudium*, виявити головні виклики сучасного суспільства;
7. Проаналізувавши опитування соціологічних компаній за останні два роки, віднайти найголовніші виклики, які позначають дійсність українського суспільства.

8. Використавши дані анонімного опитування семінаристів УГКЦ, виявити основні виклики внутрішньосемінарійного життя;

9. Дослідити духовний супровід з перспективи ключового елементу розвитку духовного життя.

10. Ознайомитися з досвідом формації у сучасних семінаріях Франції.

11. Виявивши актуальні виклики сьогодення, визначити акценти духовної формації кандидатів до священства, які слід виокремити, відповідаючи на виявлені труднощі.

У даному дослідженні використано такі **наукові методи**:

- *аналізу та синтезу*, завдяки якому буде проаналізовано дотичну до теми наукову літературу та виокремлено з неї основні тези;

- *соціологічного опитування*, який допоможе встановити актуальні виклики України та внутрішньосемінарійного життя;

- *дедукції*, послуговуючись яким перейдемо від загальних викликів світу до конкретних труднощів, декларованих семінарстами;

- *порівняння та узагальнення*, завдячуючи яким зможемо порівнювати різний досвід у сфері формації семінаристів та вивести з нього ключові риси;

- завдяки використанню *логічного методу* робота будуватиметься з початковим пропонуванням тези, її обґрунтуванням, а також отриманням кінцевого висновку.

Межі дослідження. Дана робота зосереджена довкола теми приготування кандидатів до священства, та досліджує формацію семінаристів УГКЦ у стінах духовних семінарій. Основна увага наукової роботи зосереджена довкола виміру духовної формації кандидата, яка актуалізується завдяки виявленню викликів сьогодення. Межею дослідження буде встановлення трьох дійсностей, в яких зростає молода особа, яка в перспективі вступить, або вже сьогодні навчається у духовній семінарії. Першою дійсністю є світ, який аналізуватимемо послуговуючись авторитетом Папи Франциска, а зокрема його апостольським повчанням *Evangelii Gaudium*. Другою реальністю є український контекст, який сформуємо за допомогою критичного аналізу даних опитувань соціологічних

компаній. Третя дійсність – це внутрішньосемінарійне життя, яке також позначене своїми особливими викликами. Їх виявимо, використавши результати анонімного опитування 553 семінаристів (2018 р.). Прийнявши досвід делегації українських форматорів, який вони здобули, відвідуючи сучасні французькі семінарії, та поєднавши його з викликами сьогодення, буде визначено основні акценти духовної формації для семінареста УГКЦ.

Актуальність. «Я дам вам пастирів до душі мені, що пастинуть вас мудро та розумно» (Єр 3:15). Цими словами пророка Єремії Господь дає обіцянку своєму народу, згідно якої не залишить свого люду без пастирів. Саме Божа вірність у сповненні Свого слова стає причиною та силою, що дозволяє Церкві радіти з розквіту та численного збільшення священничих покликань в одних куточках світу, а з іншого боку стає підґрунтям та стимулом до щораз більшої та відважнішої надії перед лицем серйозної нестачі священників, яку бачимо в інших його частинах¹. Така дійсність значно актуалізує тему формації семінаристів, зосереджуючи погляд Церкви довкола осмислення та постійного вдосконалення діючої системи приготування кандидатів до священства.

Богословський контекст. Покликання до священства є неоціненним даром Господа, який Він посилає своєму люду. Завданням ж Церковної спільноти, очолюваної єпископами, є розпізнавати, плекати та створювати відповідні умови для того, щоб розвинути дар покликання, присвятивши його служінню Церкві².

Священник, який сьогодні стоїть перед престолом, ще вчора «був одним з народу; аж ось появляється як його провідник, наставник, учитель побожності, завідатель незбагнених таїнств; [...] зовнішньо залишається тим, ким був, але завдяки невидимій силі, за діянням особливої благодаті, є змінений на цілковито іншого у своїй душі»³. Важливим завданням формації є приготувати семінареста до гідного прийняття цього неоціненого дару Божої благодаті та сумлінного розпорядження ним у служінні Божому люду.

¹ Пор. По чину Мелхіседека. Післясинодальне апостольське повчання *Pastores dabo vobis*. Львів 2018, с. 9.

² Пор. Кодекс Канонів Східних Церков, кан. 329, §1; кан. 195.

³ Патріарший Синод Єпископів УГКЦ. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ* [PDF]. Київ 2009, 6.

Історичний контекст. УГКЦ від самого початку своєї діяльності наполегливо працювала у сфері приготування кандидатів до священства, дбаючи про їх належний духовний та освітній рівень. Своє місце у історичному становленні даного процесу мала також практика приготування священників у часи Київської Русі та литовсько-польського періоду. Новий вклад отримано під час вирішення проблем шкільництва та духовного формування майбутніх священнослужителів після правового поєднання Української Церкви з Римським Апостольським Престолом. Не менш важливими етапами у даному питанні стали також постанови Замоїського та Львівського Соборів, що реформували давню практику та внесли в неї суттєві зміни⁴.

Сучасний стан формації духовенства впродовж останнього десятиліття значно розвинувся та утвердився, а починаючи з ХХІ ст. став чітко налагодженим процесом. У 2000 р. Синодом Єпископів було опрацьовано та затверджено навчальну програму семінарій, а у 2009 р. – її виховне спрямування⁵. У даний час практика УГКЦ у сфері вишколу кандидатів до священства широко опрацьована та постійно вдосконалюється.

Огляд основної літератури. Документами, за допомогою яких вдалося осмислити ключові поняття пов'язані із питанням формації кандидатів до священства стали наступні видання:

1. Післясинодальне апостольське повчання Івана Павла II *Pastores dabo vobis*;
2. Документ конгрегації у справах духовенства *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*;
3. Патріарший Синод Єпископів УГКЦ. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*.
4. Протоієрей д-р Олександр Левицький. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*;

⁴ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*. Івано-Франківськ 2016, 32.

⁵ Пор. Там само, 32.

5. United States Conference of Catholic Bishops. *Program of Priestly Formation. Fifth edition.*

Для визначення ключових викликів сьогодення було використано джерела:

1. апостольське повчання Папи Франциска *Evangelii Gaudium*;

2. дані опитувань соціологічних груп та компаній: Соціологічна група «Рейтинг», Дослідницька агенція «Info Sapiens», Центр соціальних та маркетингових досліджень «Socis», Центр «Соціальний моніторинг», Соціологічна компанія «Gfk Ukraine»;

3. зведена відомість опитування, що пройшли семінаристи УГКЦ в Україні у 2018 р.

Важливим елементом дослідження є праця Marmion D. – Mullaney M. – Salvan R. *Models of Priestly Formation. Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, яка складе основу третього розділу, та завдяки поєднанню із конкретними викликами сучасності допоможе виявити акценти духовної формації семінареста УГКЦ.

У дослідженні буде також використано енцикліки Пап, наукові праці, а також літературу, що безпосередньо торкається теми роботи.

Дослідження теми формації кандидатів до священства, а зокрема зосередження довкола її духовного виміру є одним із актуальних напрямків діяльності УГКЦ. З метою чого, тема часто обговорюється на Синодах Єпископів, для її опрацювання створено окрему комісію Патріаршого рівня, а також проводяться регулярні зустрічі ректорів семінарій, на яких відбувається пошук нових підходів та вирішення складних питань, пов'язаних з формацією.

Дана наукова праця допоможе знайти *відповідь на запитання*: «Наскільки важливим є духовний вимір формації семінареста, та якими, згідно викликів сьогодення, можуть бути його акценти?».

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ РИСИ ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Вища духовна семінарія – це церковний філософсько-богословський заклад, в якому формуються та виховуються кандидати до священства, здобуваючи відповідні знання і духовний рівень життя¹. За словами Отця і Глави УГКЦ – Блаженнішого Святослава, вона є тим місцем, «де Бог дає бачити настоятелям і викладачам дивне Таїнство, як Божа овечка перетворюється на пастиря, де Господь Бог своєю благодаттю виводить душпастиря для свого народу»².

Шлях такого перетворення окреслюється словом формація, та містить у собі комплексний процес із всебічного розвитку особистості, маючи на меті виховання семінариста у загальнолюдському, духовному, інтелектуальному та душпастирському вимірах³. Окрім загальних рис формаційного процесу в розділі буде також розглянуто такі підтеми як: покликання, організацію діяльності УГКЦ у сфері виховання семінаристів, а також елементи особистого та спільнотного супроводу.

Варто пам'ятати, що незважаючи на максимальну відповідальність у підході до формації семінариста саме Господь є тим, Хто своєю благодаттю виводить душпастиря для свого народу⁴.

1.1. Покликання – підстава для початку формації майбутнього священника

Дар священничого покликання є закладеним у серце людини самим Господом, і тому Церква, як добра мати, повинна дбати про його розпізнання, формування

¹ Пор. Хортик О. *Тлумачний словник термінів канонічного права*. Тернопіль 2013, 143.

² «Семінарія – це особливе місце, де Господь Бог своєю благодаттю виводить душпастиря для свого народу», – Блаженніший Святослав // ugcc.kiev.ua (12.10.2019).

³ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*. Івано-Франківськ 2016, 80.

⁴ Пор. «Семінарія – це особливе місце, де Господь Бог своєю благодаттю виводить душпастиря для свого народу», – Блаженніший Святослав».

та зріст⁵. Христова Невіста, в особі першоієрархів, завжди пильно чувала над плеканням нових покликань та достойним розкриттям уже існуючих. Про це також свідчить звернення Святішого Отця Папи Франциска з нагоди Пленарного засідання Конгрегації у справах духовенства (3 жовтня 2014 р.): «Йдеться про те, щоб зберегти покликання і допомогти зрости їм, щоб вони дали зрілий плід. Вони є “необробленим діамантом”, який необхідно огранити дбайливо, щоб вони яскраво сяяли серед Божого народу»⁶. Цей поклик є великим даром Господа, адже завдяки служінню духовних осіб – їх молитві та ревній праці, Царство Христове зміцнюється, вкорінюється та росте в душах вірних⁷.

У Святому Письмі маємо опис безлічі різних покликань, особливо цікавими серед яких є покликання пророків. Ось як відбулося покликання Єремії: «І надійшло до мене таке слово Господнє: «Перш, ніж я уклав тебе в утробі, я знав тебе; і перш ніж ти вийшов з лона, освятив я тебе; пророком для народів я тебе призначив» (Єр 1:4-5). Господь бачить своїх майбутніх служителів ще від материнської утробы та ще від того моменту посилає їм Свій поклик. Завданням ж Церкви є помітити його та розвинути.

«Покликання до священства є одночасно даром Божим і плодом духовного життя церковної спільноти – сім'ї та парафії»⁸. З огляду на це Христова Церква постійно чуває над новими покликаннями, та запрошує своїх вірних до такої ж позиції. Так наприклад, 2009 рік був проголошений роком християнського покликання з особливим наголосом на священничому покликанні⁹. Таким було рішення тодішнього Отця і Глави УГКЦ Блаженнішого Любомира та Синоду Єпископів, що дозволило краще роздумати про великий дар Люблячого Отця для своєї Церкви. У той рік було також додане прохання до сугубої ектенії: «Ще молимося за наших священників, дияконів, семінаристів та за їх святе

⁵ Пор. Патріарша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека. Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*. Львів 2018, с. 344.

⁶ *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, с. 344.

⁷ Пор. II Ватиканський собор. Декрет про місійну діяльність Церкви *Ad Gentes*. Львів 2014, 15.

⁸ Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 499.

⁹ Пор. *Проголошення вірним УГКЦ 2009 року Божого роком християнського покликання з особливим наголосом на священничому покликанні* // tisu.org.ua (5.09.2019).

покликання»¹⁰, що підкреслювало цінність покликання як дару Божого.

Роздумуючи про нього Синод Єпископів висловлювався так:

Владики запрошують усіх членів Церкви застановитися над священним характером та важливістю священничого покликання і над тим, що можемо ми, велика церковна спільнота, зробити, щоб наші священники були взірцевими священнослужителями на Божу славу і на загальне добро всієї Церкви та рідного народу¹¹.

Важливо також зазначити, що ніхто не може сам собі, з власної волі, присвоїти священничого сану, так як до нього покликає Господь¹². Тому, розпізнавши у собі ознаки Божого покликання, слід «смирено підпорядковувати своє бажання владі Церкви, якій належить відповідальність і право кликати когось прийняти свячення»¹³. Церква, у свою чергу, через заснування семінарій, відповідає на запит вірян, чим виконує свій прями́й обов'язок¹⁴.

Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що покликання є неоціненним даром Божим, який однак потребує свободної та відповідальної відповіді людини. Ступивши на шлях розпізнання та утвердження покликання особа піддається процесу формації.

1.2. Плекання священничої ідентичності – основа і мета семінарійної формації

«Бажане оновлення всієї Церкви значною мірою залежить від служіння священників, сповнених духом Христовим»¹⁵, які до свого рукоположення проходять тривалим шляхом семінарійної формації. На початку цього шляху кожен кандидат до священства постає як «тайна для самого себе»¹⁶, адже зустрічається із двома аспектами, що явно присутні в його душі: різноманітні обдарування і таланти з одного боку, та недоліки і слабкості – з іншого. Час

¹⁰ Проголошення вірним УГКЦ 2009 року Божого роком християнського покликання з особливим наголосом на священничому покликанні.

¹¹ Там само.

¹² Пор. Євр 5:4.

¹³ Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм Католицької Церкви*, Львів 2002, 1578.

¹⁴ Пор. *Кодекс Канонів Східних Церков, латинсько-українське видання* / перекл. Кобій Й. Рим 1993, кан. 328.

¹⁵ II Ватиканський собор. Декрет про священниче виховання *Ortatum totius*. Львів 2014, с. 181.

¹⁶ *Ratio Fundamentalіs Institutionis Sacerdotalis*, 28.

навчання в семінарії дозволяє особі інтегрувати ці складові¹⁷ та ставати зрілою особистістю, яка характеризується гармонійним поєднанням загальнолюдських, духовних та інтелектуальних цінностей.

Не менш важливим аспектом є мотивація кандидата, його істинні наміри та свобода волі. З боку форматорів семінарії звертається також увага на спроможність кандидатів до сповнення обов'язків священника та різноманітних інших душпастирських завдань. Навіть брак покликань не може стати умовою для спрощення добору та випробування вихованців, в чому і надалі слід триматися належної рішучості¹⁸.

Основою і метою семінарійної формації є плекання священничої ідентичності, що має богословську природу. Причина священничого покликання глибоко закорінена в Бозі та в Його задумі любові¹⁹. Через хресну жертву свого життя Христос укладає новий завіт, новий союз – «у Його крові» (1 Кор 11:25), що об'єднує людство за Духом в новий Народ Божий²⁰.

Христос є найкращим зразком у пошуках священничої ідентичності. З огляду на це, Добрим Пастирем стає той, хто подібно до Христа приносить своє життя у жертву²¹, ревно сповняючи щоденні обов'язки та безоглядно приймаючи труднощі та радощі служіння. Як зазначив о. Юстин Бойко: «Перша і найголовніша місія священника – бути другим Христом у місці, де тебе Бог поставив»²². Це чималий виклик для кожної молодої особи, яка крокує дорогою священства, але коли би він був неможливий до здійснення, то не міг би бути нашим внутрішнім прагненням. Св. Тереза з Лізьє, описуючи свій духовний досвід каже, що коли Бог не міг би зреалізувати наші прагнення, то ніколи би не зроджував їх у наших серцях²³. Тому мати за ідеал священства самого Господа буде важливим і вірним кроком на дорозі формації.

¹⁷ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 28.

¹⁸ Пор. *Optatam totius*, 6.

¹⁹ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 30.

²⁰ Пор. II Ватиканський собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen gentium*. Львів 2014, 9.

²¹ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 37.

²² *Перша і найголовніша місія священника – бути другим Христом у місці, де тебе Бог поставив* // catholicnews.org.ua (6.09.2019).

²³ Пор. Жак Ф. *Свята Тереза з Лізьє. Шлях довіри і любові*. Львів 2017, 21.

Приходимо до висновку, що: «Гідність священника ґрунтується на тому, що він є живою іконою Христа – Доброго Пастиря серед своїх вірних силою і діянням Святого Духа. Джерело гідності священника – у вічному священстві Христа»²⁴. З огляду на це, кожен кандидат до священства повинен шукати міцної єдності з Ісусом, а відтак дарувати самого себе на служіння Божому Народу²⁵.

1.3. Особистий та спільнотний супровід

«Духовна семінарія – це виховна установа, в якій живе спільнота тих, хто пішов за покликком Христа для служіння в Його винограднику. Метою семінарії є підготовка кандидатів до священства, які покликані досягнути святість життя через зріле ставлення до Бога, Христової Церкви, суспільства та до себе самих»²⁶. Для досягнення цієї мети існує чимало засобів, проте у даному дослідженні зупинимося на аспектах особистого та спільнотного супроводу.

Будучи на різних етапах свого шляху, кожен кандидат потребує особистого супроводу з боку форматорів, які відповідно до своєї компетенції допомагають семінаристу розпізнавати його покликання та виховуватися у місійному дусі. Особистий супровід передбачає шлях самопізнання, який відкривається також через дозвіл іншим пізнавати твій власний внутрішній світ. Щирість та прозорість розмов з форматорами буде в цьому випадку вірним шляхом. Усе вищезгадане повинне бути підкріплене постійним взиванням до Святого Духа, який є незамінним провідником – Божим перстом формації²⁷.

Особистий супровід сприяє інтегруванню всіх аспектів людської особи, виховуючи кандидата до:

- вміння слухати;
- діалогу ;

²⁴ Послання Блаженнішого Любомира до священників, дияконів та семінаристів з нагоди проголошення 2009 року роком християнського покликання з особливим наголосом на священничому покликанні // tisu.org.ua (5.09.2019).

²⁵ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 39-40.

²⁶ Патріарший Синод Єпископів УГКЦ. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ* [PDF], Київ 2009, 33.

²⁷ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 44-45.

- справжнього розуміння послуху;
- внутрішньої свободи²⁸.

Сьогодні трактування свободи людини є досить різнобічним, проте у даному випадку зупинимося саме на християнському контексті. Як зазначено у душпастирській конституції «*Gaudium et spes*»: «Справжня свобода – це особливий знак Божого образу в людині. Адже Бог побажав залишити людину “в руці її власного рішення”, щоб вона шукала свого Творця за власним бажанням і, тримаючись Його, добровільно доходила до повної та благословенної досконалості»²⁹. Звідси випливає, що правдива свобода є там, де людина діє свідомо та добровільно. З такою свободою кандидату слід приймати своє покликання та відповідати на нього³⁰.

Одним із виявів особистого супроводу в семінарії буде духовний провід. Він є мистецтвом поступового провадження душ від початку їх духовного життя і аж до висот християнської досконалості³¹. Заклик до даної дійсності знаходимо і у книзі Второзаконня: «Спитай у батька, й він звістує тобі, у людей старих – вони ж тобі повідають» (Втор 32:7). Тому кожен семінарист як той, хто прагне поступати дорогою досконалості, повинен мати свого особистого провідника на цій дорозі.

Іншим виявом супроводу семінарста в дорозі його формації, буде супровід спільнотний, який побудований за взором спільноти 12-ти апостолів³², що разом, з дня на день, крокують за Христом.

«Спільнотне життя, під час початкової формації, має впливати на окремих осіб, очищаючи їхні наміри і змінюючи їхню поведінку, з метою поступового уподібнення до Христа»³³. Труднощі, що виникатимуть на цьому етапі, є сприятливим середовищем для зростання у чеснотах, адже і спільнота Христових

²⁸ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 46.

²⁹ II Ватиканський собор. Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*. Львів 2014, 17.

³⁰ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 41.

³¹ Пор. Горошок І. *Духовне життя: Середники до святості*. Жовква 2012, 443.

³² Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 29.

³³ *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 50.

апостолів³⁴ теж складалася з людей, що мали різне походження, а відтак і могли по-різному дивитися на одну і ту ж дійсність. Їхньою метою було крокування за Вчителем, у Якому бачили джерело життя, що додавало сил, та дозволяло не здаватися. Шлях семінарста покликаний звершуватися у подібний спосіб.

Навчання в семінарії є конкретним часовим відрізком у житті семінарста – майбутнього душпастиря, але передусім це «виховна спільнота в дорозі»³⁵. Ключовим моментом цього шляху буде тривале перебування з Христом, яке вимагає від кандидата рішуче відірватися від його рідного середовища, від його звичної роботи, а навіть більше – від найдорожчих осіб³⁶. Цей час відведений для закладення основ у будівництві глибоких стосунків з Христом, а відтак із Його апостолами. «Перш ніж Він пошле їх проповідувати і зціляти, вони покликані бути при Ньому»³⁷.

Кожна особа, що приходить до семінарії наділена особливими дарами, які вона повинна реалізовувати у спільноті задля загального зростання у вірі та любові, та щоб через це служіння «кандидати належним чином приготувалися до священства і змогли продовжувати у Церкві та історії відкупительну присутність Ісуса Христа, Доброго Пастиря»³⁸.

Оскільки через прийняття таїнства Священства, семінарст буде покликаний «збирати в одно Божий Народ та очолювати його як провідник, що сприяє та заохочує співпрацю усіх вірних»³⁹, то відповідно і його формація не може відбуватися сепаровано від спільноти, а навпаки – реалізовується в ній. Майбутній священник повинен бути «людиною єдності»⁴⁰, а цей заклик можливо реалізовувати лише черпаючи «свою єдність з єдності Отця, Сина і Святого Духа»⁴¹.

Таким чином, будучи в сопричасті з Отцем через Сина у Святому Дусі,

³⁴ Пор. Мр 3:16-19.

³⁵ Патріарша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека. Pastores dabo vobis*. Львів 2018, 60.

³⁶ Пор. Мр 1:16-20; 10:28; Лк 23:57-62; 14:25-27.

³⁷ *Pastores dabo vobis*, 60; Пор. Мр:3,14.

³⁸ *Pastores dabo vobis*, 60.

³⁹ *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 90.

⁴⁰ *Pastores dabo vobis*, 18.

⁴¹ *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 52.

семінарійна спільнота стає новим досвідом життя церковної спільноти⁴². Семінарія стає місцем, де її вихованці «сповнюють таїнством Церкви, через виховання у відчутті бути Церквою»⁴³, в чому їм допомагає як особистий так і спільнотний супровід.

1.4. Організація діяльності УГКЦ у сфері виховання семінаристів

УГКЦ, подібно до інших суспільних структур, функціонує завдяки діяльності підрозділів законодавчої та виконавчої влади, а це у свою чергу Синод Єпископів на чолі з Главою УГКЦ, Верховним Архієпископом Києво-Галицьким – Блаженнішим Святославом та Патріарша курія, яка складається із секретаріату та підрозділів (церковні комісії патріаршого рівня, та комісії, що займаються діяльністю на території України). Вищезгадані структурні одиниці несуть відповідальність за виконання завдань в межах їхніх повноважень, пропонують до розгляду законодавчої влади проекти рішень для подальшої діяльності, а також працюють над втіленням у життя прийнятих соборових чи синодальних постанов⁴⁴.

Для достойної реалізації напрямку виховання духовенства на підставі Декрету Блаженнішого Любомир, у відповідності до кан. 662, §1 ККСЦ та постанови №3 Синоду Єпископів УГКЦ (вересень 2008 р.), створено Патріаршу комісію у справах духовенства УГКЦ, яку сьогодні очолює Преосвященний владика Богдан Данило (Єпарх Пармський)⁴⁵. Дана комісія складається з двох підкомісій: спеціалізацією першої є підготовка та вишкіл семінаристів, інша ж займається питанням постійної формації та супроводу священників⁴⁶. Головними напрямками діяльності комісії є:

- координування священничого виховання у семінаріях і монаших формаційних домах УГКЦ;
- організація та підтримка семінарійних структур і священничого виховання;

⁴² Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 35.

⁴³ Там само, 35.

⁴⁴ Пор. *Патріаршій комісії і відділи* // ugcc.ua (25.03.2020).

⁴⁵ Пор. Там само.

⁴⁶ Пор. *Владика Богдан Данило представив Постійному Синодові звіт діяльності Комісії у справах духовенства* // news.ugcc.ua (28 травня 2019).

- дослідження та прахис у ділянці семінарійної освіти та виховання;
- перевірка реалізації програми священничого виховання в УГКЦ;
- організація періодичних зустрічей ректоратів семінарій;
- опрацювання програм вступу до семінарії, норм, вимог і психологічної оцінки кандидатів семінарії;
- апостолят і молитва за священниче покликання;
- періодичний тренінг ректорату семінарії.
- опрацювання програми місійного виховання;
- опрацювання богослов'я священства в УГКЦ⁴⁷.

Серед напрацювань комісії, які стосуються теми дослідження та будуть використані у ньому, слід виокремити наступні документи:

1. Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ (2009 р.);
2. Програма євангелізації та місійного виховання кандидатів у священство в семінаріях УГКЦ (2009 р.);
3. Напрямні плекання духовних покликань в УГКЦ (2012 р.);
4. Духовні конференції для семінаристів УГКЦ (2015 р.)⁴⁸;
5. По чину Мелхіседека: Pastores dabo vobis; Довідник для служіння та життя священників; Дар пресвітерського покликання (2018 р.).

Останнім напрацюванням комісії є документ: «Норми та принципи захисту дітей та молоді при здійсненні душпастирської діяльності за участю семінаристів, монашества та духовенства УГКЦ в Україні» (2020 р.), який повинен бути ретельно опрацьований кожним членом духовенства.

Коротко оглянувши роботу комісії у справах духовенства запинимося на чотирьох вимірах формаційного процесу.

1.5. Виміри формації

У посланні до Євреїв читаємо: «Кожен бо архиєрей, узятий з-поміж людей, настановляється для людей у справах Божих, щоб приносив дари та жертви за гріхи» (Євр 5:1). Бути взятим з-поміж людей означає, перш за все, бути людиною,

⁴⁷ Щорічна зустріч Патріаршої комісії у справах духовенства УГКЦ цього разу відбулася в Німеччині // osbm.info (09.05.2020).

⁴⁸ На сьогоднішній момент дана програма наново опрацьована та готується до виходу друком.

бути особою, яка покликана до буття в цілісності. У чому ж полягає ця цілісність? Відповідь можемо знайти у Іриней Ліонського, який пише так:

Душа ж і дух можуть бути частиною людини, але ніяк не людиною; досконала людина є з'єднанням і союзом душі, яка одержує духа Отця, з плоттю, яка створена за образом Божим [...] плотське творіння саме по собі не є людиною досконалою, але є тілом людини та її частиною; ні душа сама по собі не є людиною, але душею людини та її частиною; ні дух не є людиною, бо він називається духом, а не людиною. З'єднання ж і союз усіх цих становить досконалу людину⁴⁹.

З вищезгаданого випливає, що цілісність людської особи розкривається у нерозлучному поєднанні її трьох складових: духу, душі і тіла. Беручи до уваги цей факт, Христова Церква виокремила чотири виміри формаційного процесу, кожен з яких є також частиною цілого.

Як сказано у синодальному документі УГКЦ про напрямки підготовки кандидатів до священства, існує чотири виміри формації, якими є:

1. загальнолюдське виховання;
2. духовне виховання;
3. інтелектуальне виховання;
4. душпастирське виховання⁵⁰.

Про такі ж чотири напрямні читаємо раніше у післясинодальному апостольському повчанні Івана Павла II *Pastores dabo vobis*⁵¹ (1992 р.), а також в документі *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*⁵² (2018 р.), виданим Конгрегацією в справах духовенства за час понтифікату папи Франциска, що вкотре вказує на їх важливість та доцільність.

Відкривши цілісність формаційних вимірів, коротко зупинимося на кожному зокрема.

⁴⁹ Трофімов П. *Богословська антропология. Святой Ириней Лионский про человека. Презентация для частного вжитку студентів* [PDF], 17. Пор. Лионский И. *Против ересей* // txt.drevle.com (20.10.2019), книга пятая, гл. VI.

⁵⁰ Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 36-100.

⁵¹ Пор. *Pastores dabo vobis*, 43-59.

⁵² Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 89-124.

1.5.1. Загальнолюдський вимір

Напевне не випадково найбільш знаною серед пересічного населення фразою, почувши яку кожен одразу назве її автора, буде вислів: «Хочу бути людиною!»⁵³. Блаженніший Любомир добре розумів значення цих слів, і ніколи не кидав їх на вітер, а жив ними. Серед різних складових формаційного процесу на першому місці буде загальнолюдський вимір, бо на нього спираються усі інші.

Без належним чином структурованої людяності не можемо говорити про якусь духовність, інтелект чи душпастирювання⁵⁴. Слушно про це пише святий Тома Аквінський, який висловлюється, що благодать передбачає природу, і не стає її заміною, а лише вдосконаленням⁵⁵. Тому слушно підкреслити, що священник – це перш за все особа, з такою ж людською природою, як і кожна інша людина. З огляду на це, «вся священнича формація буде позбавлена своєї необхідної основи»⁵⁶, якщо у ній буде відсутнє загальнолюдське виховання.

Людським вихованням називаємо сукупність підходів і методів, «метою яких є сприяти досягненню гармонії особистого, психологічного і фізичного рівнів молоді людини»⁵⁷. Завдяки такому вихованню забезпечується відповідний розвиток людини та набування гідних людських якостей.

Кожен майбутній священник повинен плекати у собі низку загальнолюдських цінностей, серед яких варто виокремити:

любов до правди, вірність, повагу до всіх людей, почуття справедливості, співчутливість, чесність, врівноваженість у судженнях та вчинках, емоційну зрілість, самопізнання, здатність приймати рішення відповідно до свого покликання, розсудливість, працьовитість, особисту культуру, здоровий спосіб життя, здатність до самовиховання⁵⁸.

Людина, що володіє такими якостями легше досягає і усі інші виміри формації. Документ *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* говорить про

⁵³ Живе телебачення (продюсер). «Моя мрія в житті – бути людиною – пам'яті Блаженнішого Любомира Гузара» // www.youtube.com (26.09.2019).

⁵⁴ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 93.

⁵⁵ Пор. Аквінський Т. *Summa Theologiae I* [PDF], q.2, a.2 ad 1.

⁵⁶ *Pastores dabo vobis*, 43.

⁵⁷ *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 36.

⁵⁸ *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 36.

схожі якості, поділяючи їх за групами:

1. фізичний аспект – здорове харчування, рухова активність, відпочинок;
2. психологічний аспект – емоційна врівноваженість, самопанування, інтегрована статевість;
3. моральний аспект – сформована свідомість, відповідальність, спроможність приймати рішення, чіткість судження, об'єктивне сприйняття світу;
4. естетичний аспект – розвинуте почуття прекрасного⁵⁹.

Для того, щоб виховати у семінариста вищеподані складові, відбувається відповідна організація формаційного процесу. Якість його реалізації залежить від двох сторін: від сильної особистості форматорів⁶⁰ з однієї, а відтак від щирого бажання самих вихованців⁶¹ з іншої.

Важливим компонентом, що також вказує на зрілість особистості є її почуття. Ними є «суб'єктивні переживання, які надають напрям життю людини, формують її ставлення до себе самої та до інших людей»⁶². Коли ми їх усвідомлюємо – робимо ще один крок на шляху до самопізнання. Тут варто наголосити на зустрічі з несвідомими і невпорядкованими емоціями, а також застановитися над прагненнями та мотивами поведінки. Коли людина усвідомлює себе, свої почуття та емоційний стан – тоді вона більш свідомо переживає присутність Бога в собі та стає здатною Його наслідувати. Важливим також є очищення від ілюзії сентименталізму, що допоможе кандидату уникнути суто емоційного сприйняття Бога⁶³.

Ще однією невід'ємною складовою особистості є її слабкості, невдачі та труднощі. Як провідникам семінарії, так і її вихованцям слід пам'ятати про те, що різноманітні кризові моменти, «за умови належного сприйняття і готовності вчитися на основі життєвого досвіду, можуть і повинні стати можливістю

⁵⁹ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 94.

⁶⁰ Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 40.

⁶¹ Пор. *Pastores dabo vobis*, 66.

⁶² *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 37.

⁶³ Пор. Там само, 38.

навернення та оновлення, яка спонукає особу ставити питання про пройдений шлях, наявний стан, про свої рішення та про своє майбутнє»⁶⁴.

Важливість загальнолюдської формації також актуалізується і тим фактором, що майбутній душпастир йтиме з проповіддю саме до людей, які як і він сам, наділені тією ж самою людською природою⁶⁵. Тому, щоби бути добрим духовним отцем – він повинен бути також доброю людиною.

Прочитавши вищеподані твердження виникає запитання: «Що ж тоді буде в основі, в центрі загальнолюдського виховання? Кого можна взяти собі за взірць до наслідування?». Відповідь однозначна – Ісус Христос⁶⁶. Оскільки друга особа Божа – Бог Син, є вповні Богом і вповні людиною⁶⁷, то саме Ісус стає не лише для семінарста, але й для кожного християнина прикладом справжньої людяності. «Христос не лише об'явив Бога людям, але й справжню Людину. Ось чому людина може пізнати себе вповні лише тоді, коли пізнає Христа, зрозуміти себе, лише досвідчуючи Божу в собі присутність, жити справді по-людськи лише, коли живе в Христі»⁶⁸. Звідси випливає, що наступним виміром формації семінарста буде духовний вишкіл, який тісно пов'язаний із загальнолюдською формацією.

1.5.2. Духовний вимір

Духовна формація є другою важливою складовою у розвитку свого покликання, адже пригадує нам про внутрішнє життя людини. Святий Іван Золотоустий навчаючи про духовну поставу священника говорить, що даний «уряд здійснюється на землі, але належить до ряду чинів небесних. [...] Тому той, хто священнодіє, повинен бути таким чистим, наче стояв би в небі посеред небесних сил»⁶⁹.

⁶⁴ *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 96.

⁶⁵ Пор. Там само, 97.

⁶⁶ Пор. Патріарша комісія священничого виховання у семінаріях УГКЦ. *Програма евангелізації та місійного виховання кандидатів у священство в семінаріях УГКЦ*. Київ 2009, 3.1.

⁶⁷ Пор. Туркало Я. *Нарис історії Вселенських соборів*. Брюссель 1974, 138.

⁶⁸ Шевчук С. *Богословська антропология. Скрипт для приватного вжитку студентів*. Львів 2001, 7.

⁶⁹ Золотоустий І. *Про священство*. Львів 2001, 90-91.

Духовну формацію порівнюють із серцем, яке міститься всередині нас⁷⁰. Коли завмирає людське серце – завмирає і саме життя людини. Подібно із духовною формацією, яка є «надзвичайно важливою складовою священничого виховання»⁷¹. Без неї, подальший шлях семінарста буде позбавленим свого важливого осердя.

Метою духовного виховання є «допомогти людині, щоб кожний момент її життя ставав живою зустріччю з Богом»⁷². Подібне формулювання зустрічаємо і у внутрішньому семінарійному уставі, де читаємо про заохочення до сприйняття дійсності у світлі віри⁷³. Кожна людина, а тим більше семінарст, покликаний до зустрічі з Ісусом у кожній справі яку здійснюють, у кожній людині, яку зустрічають, що потребує відповідних зусиль у праці над своїм внутрішнім життям.

Майбутній душпастир повинен черпати свою внутрішню духовну силу від родинного і постійного спілкування з «Отцем через Його Сина Ісуса Христа у Святому Духові»⁷⁴. Тут варто пам'ятати, що «життя у сопричасті з Божественною Трійцею невіддільне від сопричастя з Церквою – видимою іконою Трійці»⁷⁵. Тому, шукаючи вірних шляхів духовного формування, провід семінарії покладається на голос Матері Церкви.

Осердям духовної формації є особиста зустріч з Христом, яка зароджується та зростає в серці кожного зокрема⁷⁶. Семінарст, як майбутній душпастир, повинен вчитися «шукати Христа в усьому: в докладному роздумуванні над Словом Божим; в діяльній участі у священних Таїнствах Церкви, насамперед у Євхаристії та богослужіннях добового кола»⁷⁷. Бачити Христа в своїх

⁷⁰ Пор. *Pastores dabo vobis*, 45.

⁷¹ Там само, 45.

⁷² *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 62.

⁷³ Пор. Київська Трьохсвятительська духовна семінарія, *Внутрішній устав*, Київ 2018, п. 1.6.

⁷⁴ *Pastores dabo vobis*, 45.

⁷⁵ *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 66.

⁷⁶ Пор. *Катехизм Католицької Церкви*, 2709-2719.

⁷⁷ *Optatam totius*, 8.

настоятелях, щоб потім змогти дивитися на Нього в єпископові, а також у людях, до яких він буде посланий, особливо в бідних, хворих, грішниках⁷⁸.

Важливим аспектом духовної формації є особиста молитва семінарста, яку він повинен плекати у своєму житті⁷⁹. Молитва є надзвичайно важливою складовою, адже «священник, образно кажучи, був зачатий під час тієї довгої молитви, в якій Господь Ісус Христос говорив Отцеві про своїх апостолів і, звісно ж, про всіх тих, хто протягом століть мають стати учасниками цієї його місії»⁸⁰. Ісус Христос – сам Божий Син, залишає нам свідчення своєї молитви, яка супроводжує його впродовж усього земного життя аж до хресної смерті⁸¹, чим закликає наслідувати Його.

Тому, для забезпечення гідного духовного формування, у семінарії організовується відповідне молитовне правило, яке би могло сприяти розвитку внутрішнього життя семінарста та рясніти видимими плодами дії Святого Духа у його житті. Згідно документу: «Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ», такими плодами будуть:

- здатність свідомо обрати послух Церкві;
- здатність до сопричастя з братами;
- нагоди пізнання різних форм спільного життя (чернецтво, подружжя, товариство);
- виховання до духовного батьківства;
- виховання готовності до постійної духовної ініціативи⁸².

Для отримання бажаних духовних плодів слід організувати відповідне середовище:

- молитовне правило;
- літургійне життя;
- присутність духівника;
- створення центру підготовки духівників;
- служіння духівника: вводить у молитву, слухає сповіді, проводить систематичні зустрічі зі студентами, виголошує щотижневі конференції, організовує дні духовної обнови (щомісяця), реколекції (раз на семестр – на початку навчального року);
- утворення малих груп спільної молитви;

⁷⁸ Пор. Там само, 8.

⁷⁹ Пор. Київська Трьохсвятительська духовна семінарія, *Внутрішній устав*, п. 3.4.2.

⁸⁰ Патріарша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека. Directorio per il ministero la vita dei presbiteri*. Львів 2018, 49.

⁸¹ Пор. Лк 23:34-46; Мт 27:46; Мр 15:34.

⁸² Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 68.

- спільні прощі та молитовні чужання⁸³.

Точкою опори в духовному житті людини, а особливо семінарста, буде єдність з Богом, яка є даром і водночас плодом Святих Таїнств⁸⁴. Тому процес духовного формування буде також спрямований на активну участь у таїнствах, та щораз більше заглиблення в їх суть. Саме їх звершення налаштовує людину на гідне прийняття благодаті, на належне поклоніння Богу, а відтак і чинення діл любові⁸⁵. Всі таїнства тісно пов'язані зі Святою Євхаристією і є до неї спрямовані, оскільки вона є для нас правдивим джерелом і вершиною християнського життя⁸⁶ – життя в дорозі до святості.

Духовність, яка плекається в семінарії, тісно пов'язана зі священством, до якого готуються семінаристи. Це шлях запрошення до прийняття шляху самопожертви Ісуса, «який віддав своє життя як викуп за багатьох, Доброго Пастиря, що кладе своє життя за своїх овець»⁸⁷. Щоб така постава стала можливою, вона повинна впливати із нутра людини, з її серця, від її вільного вибору – від досвіду духовного шляху.

1.5.3. Інтелектуальний вимір

Інтелектуальна формація – інша складова формаційного процесу, яка попри свою особливість, тісно пов'язана з загальнолюдським і духовним вимірами⁸⁸. Вона виступає їх необхідною складовою, адже осмислення духовного життя відбувається людським розумом⁸⁹, а самі знання без виховання, як писав Василь Сухомлинський – це «меч в руках божевільного»⁹⁰. Отже, звідси бачимо тісний взаємозв'язок між усіма трьома аспектами формаційного виміру.

⁸³ Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ, 69.

⁸⁴ Пор. *Pastores dabo vobis*, 48.

⁸⁵ Пор. *Sacrosanctum Concilium*, 59.

⁸⁶ Пор. *Lumen Gentium*, 11.

⁸⁷ Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ, 67.

⁸⁸ Пор. *Pastores dabo vobis*, 51.

⁸⁹ Пор. Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ, 76.

⁹⁰ 20 висловлювань В.О. Сухомлинського про виховання // dytpsyholog.com (15.09.2019).

Дорога інтелектуального виховання – це шлях до поглибленого розуміння таїнств віри, а отже до відданого священничого служіння⁹¹. Як стверджує Другий Ватиканський собор, філософські та богословські знання потрібні для того, щоб «з допомогою Святого Духа прислухатися до різних голосів сучасності, розпізнавати й пояснювати їх, а також оцінювати їх у світлі Божого слова, щоб об'явлену Правду можна було глибше сприймати, краще зрозуміти і більш відповідно подавати»⁹². Для досягнення цієї мети відбувається відповідна організація навчального процесу.

Перед початком вивчення церковних дисциплін, семінаристи повинні бути обізнаними у сфері гуманітарних, природознавчих та точних наук. Рівень знань, отриманих у цих сферах, прирівнюється середній освіті світського закладу. Наступним кроком буде вивчення спеціалізованих дисциплін⁹³.

Програми підготовки священників у семінаріях, мають на меті окрім глибокого пізнання філософії та богослов'я, а також отримання ґрунтовних знань із священничих наук, бути включеними в загальну культуру, даючи впевнену відповідь на виклики сучасності⁹⁴.

Завдяки інтелектуальній формації семінарист не лише навчається правильному розумінню правд християнської віри, але й стає здатним їх пояснювати іншим та, в разі необхідності, обстоювати⁹⁵. Кожен кандидат до священства завдяки поглибленому вивченні філософії та богослов'я, канонічного права, гуманітарних та історичних наук стає готовим щоб дати відповідь світу про причини надії⁹⁶, а відтак сприяти «пізнанню Божого Об'явлення і привести всі народи до послуху віри»⁹⁷.

Христологічний та еклезіологічний вимір, що складають саму природу богослов'я, допомагають розвивати у семінариста не лише наукову точність

⁹¹ Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 78.

⁹² II Ватиканський собор, *Gaudium et spes*, 44.

⁹³ Пор. *Ortatum Totius*, 13.

⁹⁴ Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 80.

⁹⁵ Пор. Там само, 79.

⁹⁶ Пор. 1 Пт 3:15.

⁹⁷ *Ratio Fundamental Institutionis Sacerdotalis*, 116.

думки, але й велику та живу любов до Христової Церкви⁹⁸. Це власне і є одним із завдань, які ставить перед собою II Ватиканський собор. У декреті про священниче виховання *Optatam totius* читаємо, що удосконалення методів навчання та пошук якнайкращого узгодження між філософією та богослов'ям робиться з єдиною метою: для дедалі більшого відкривання умів «вихованців семінарії на таїнство Христа, яке визначає всю історію людського роду, постійно впливає на Церкву, і зокрема діє через священниче служіння»⁹⁹.

Ще однією причиною, що вказує нам на необхідність серйозної інтелектуальної формації – це наш сучасний світовий контекст, який позначений плюралізмом не лише в галузі суспільного простору, але й, часом, у лоні самої церковної спільноти, що вказує на потребу особливої здатності до критичного розпізнання¹⁰⁰. Рівень освіченості суспільства зростає, а це, у свою чергу, вимагає також зросту і від майбутніх душпастирів.

Інтелектуальне виховання повинно бути на високому рівні, проте варто пам'ятати, що воно саме в собі не здатне окреслити всю повноту формаційного процесу, «адже навчання, попри свою важливість, є лише одним з аспектів, хоча й не другорядним, цілісної формації»¹⁰¹ до священства.

1.5.4. Душпастирський вимір

Душпастирський вимір являє собою корону цілісного шляху формації семінариста, який за своєю суттю «є підсумком і перевіркою ефективності та якості всього виховного процесу»¹⁰².

Про душпастирську формацію, у соборному декреті *Optatam totius*, читаємо наступне:

Усе виховання семінаристів має бути спрямоване до того, щоб вони стали справжніми пастирями душ за прикладом Господа нашого Ісуса Христа, Вчителя, Священника і Пастиря. Тому нехай готуються: до *служіння Слова*, щоб вони щораз глибше розуміли

⁹⁸ Пор. *Pastores dabo vobis*, 53.

⁹⁹ *Optatam Totius*, 14.

¹⁰⁰ Пор. *Pastores dabo vobis*, 51.

¹⁰¹ Там само, 51.

¹⁰² *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 91.

об'явлене Слово Боже, а роздумуючи над ним, засвоїли його та виражали своєю мовою й поведінкою; до служіння в богопоклонінні та освяченні, щоб у молитві та здійсненні священних літургійних чинів вони виконували діло спасіння через Євхаристійну Жертву та святі Таїнства; до пастирського служіння, щоб вони вміли показувати людям Христа, який “прийшов не на те, щоб йому служили, лише щоб служити й віддати своє життя як викуп за багатьох” (Мр 10:45; пор. Йо 13:12-17), і щоб, ставши для всіх слугами, ще більше їх придбати (пор. 1 Кор 9:19)¹⁰³.

З даного витягу можемо зробити висновок, що прикладом душпастиря є сам Господь Наш Ісус Христос, якого кожен кандидат до священства повинен наслідувати. Повнота цього наслідування розкривається у трьох ключах:

- служіння Слова;
- служіння богопоклоніння та освячення;
- душпастирського служіння, зродженого на свідченні самого Христа, який «прийшов не на те, щоб йому служили, лише щоб служити й віддати своє життя як викуп за багатьох» (Мр 10:45).

Душпастирство не є якимось мистецтвом, чи сукупністю вказівок, чи збором різноманітних методів та практичного досвіду. Воно «має свою богословську гідність, оскільки отримує від віри засади та критерії діяльності Церкви в історії»¹⁰⁴. Розвиток душпастирської формації зумовлений зрілими роздумами і практичним застосуванням, що ґрунтуються на засадах типової богословської науки – душпастирського та практичного богослов'я¹⁰⁵.

Головною метою душпастирського формування є виховання «у кандидата справжнього серця пастиря, яке вміє відчувати всі болі і біди повірених йому душ, здатне їх розуміти та знаходити такі методи і засоби священничого служіння, що найбільше відповідали б потребам Божого люду»¹⁰⁶. Таке серце можливо формувати лише тоді, коли воно буде скероване до «дедалі глибшої єдності із душпастирською любов'ю Ісуса Христа»¹⁰⁷.

¹⁰³ *Optatam Totius*, 4.

¹⁰⁴ *Pastores dabo vobis*, 57.

¹⁰⁵ Пор. Там само, 57.

¹⁰⁶ *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 92.

¹⁰⁷ *Pastores dabo vobis*, 57.

Вся підготовка семінаристів повинна відзначатися душпастирською ревністю¹⁰⁸, а також здобуттям належних практичних навичок у таких напрямках:

- катехитичний;
- педагогічний;
- капеланський;
- місійний;
- проповідницький;
- літургійний;
- мас-медійний¹⁰⁹.

З метою здобуття належних знань у вищеподаних напрямках у семінаріях створюється власна програма душпастирського виховання¹¹⁰. Різні програми об'єднані однією метою – допомогти семінаристу набути душпастирських якостей таких як:

- душпастирське відчуття потреб вірних;
- здатність працювати в різних умовах;
- здатність до місійної діяльності;
- любов до Бога і ближнього;
- милосердя до бідних і потребуючих;
- посвята іншим аж до самопожертви;
- вміння будувати стосунки в родині, спільноті, парафії тощо;
- ревність у євангелізації;
- співпраця з єпископом;
- лідерство;
- уміння пастирського управління¹¹¹.

У душпастирській формації семінаристів слід також наголосити на «євангельському стилі слухання»¹¹², який пропонує нам документ конгрегації в справах духовенства *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*. У ньому йдеться про слухання, яке би було звільненим від протагонізму, абстрактності, холодного ставлення та надмірної самовпевненості, щоб ні за яких умов не ставати бухгалтером духу, а навпаки – наслідувати приклад доброго самарянина¹¹³.

¹⁰⁸ Пор. *Optatam Totius*, 19.

¹⁰⁹ Пор. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ*, 94; Пор. ККСЦ, кан. 353; Пор. *Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви* // news.ugcc.ua (15.09.2019), кан. 50 §1.

¹¹⁰ Пор. Там само, 94.

¹¹¹ Там само, 93.

¹¹² *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 120.

¹¹³ Пор. *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 120.

Душпастирське спрямування «забезпечує загальнолюдську, духовну та інтелектуальну формацію визначеним змістом та чіткими рисами, а також об'єднує і визначає всю формацію майбутніх священників»¹¹⁴.

1.6. Інтеграція формаційних вимірів

Термін «інтеграція» походить від лат. *integratio* (поповнення, відновлення) та використовується для означення явища об'єднання в єдине ціле будь-яких окремих його частин¹¹⁵. Так і процес формації є комплексною дійсністю, що гармонійно поєднує у собі чотири виміри:

1) загальнолюдський – необхідна динамічна основа священничого служіння;

2) духовний – постава внутрішнього життя особи;

3) інтелектуальний – необхідність раціональних знарядь та їх відповідного застосування згідно знаків часу¹¹⁶;

4) душпастирський – відповідальне і плідне церковне служіння¹¹⁷.

Подібно як людина складається з духу, душі і тіла¹¹⁸, але при цьому завжди трактується цілісною особистістю, так і формація семінариста являю собою цілісну дійсність, в якій можемо окреслити її окремі виміри, не втрачаючи при цьому їх взаємозв'язку.

Незважаючи на те, що інтеграція чотирьох формаційних вимірів є одним із центральних завдань католицької семінарійної системи, варто наголосити, що кінцевою метою є не інтеграція програм семінарії, а – внутрішня інтеграція, яка відбувається всередині самої особи, наближаючи її при цього до священничої ідентичності – наслідування Господа Нашого Ісуса Христа¹¹⁹.

Завершуючи перший розділ дослідження приходимо до висновків. Господь

¹¹⁴ *Pastores dabo vobis*, 57.

¹¹⁵ Пор. *Інтеграція* // slovo.org.ua (30 жовтня 2019).

¹¹⁶ Пор. *Presbyterorum ordinis*, 9.

¹¹⁷ Пор. *Pastores dabo vobis*, 43-59.

¹¹⁸ Пор. Шевчук С. *Богословська антропология. Скрипт для приватного вжитку студентів*, 23.

¹¹⁹ Пор. Kartje J. *Forming the Parish-Priestly Integrated Identity // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 148.

у Своїй безмежній любові завжди кличе робітників у свій виноградник¹²⁰, очікуючи від них свobodної та рішучої відповіді.

Ставши на шлях розпізнання покликання, семінарист піддається процесу формації, який із вступом до семінарії стає невід'ємним елементом, завдяки якому кандидат покликаний розвивати у собі ідентичність Ісуса Христа – Правдивого Пастиря душ. Важливим елементом у цій дорозі буде як особистий так і спільнотний супровід, які за допомогою прийняття самого себе та своїх ближніх додають до формації важливої складової.

З метою відчитування знаків часу та віднайдення відповідей на актуальні питання, пов'язані з реалізацією напрямку виховання духовенства, у лоні УКГЦ створена Патріарша комісія у справах духовенства, а зокрема й підкомісія з підготовки та вишкілу семінаристів. Завдяки активній діяльності комісії видано ряд документів, які допомагають організовувати процес виховання семінаристів згідно навчанням Церкви.

Якщо говорити про сам процес формації, то слід підкреслити, що він є цілісною дійсністю, яка однак характеризується чотирма вимірами: загальнолюдський, духовний, інтелектуальний та душпастирський.

Кожен із формаційних вимірів у своїй суті веде до єдиної мети: «особливої єдності з любов'ю Христа, Доброго Пастиря»¹²¹. Ці відносини повинні бути фундаментом життєвої дороги особи, яка відповіла на поклик Христа та вирішила присвятити своє життя священничому служінню.

¹²⁰ Пор. Лк 10:2.

¹²¹ *Pastores dabo vobis*, 57.

РОЗДІЛ 2

ЖИТТЯ ТА ВИКЛИКИ ЦЕРКВИ НА ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО Тисячоліття

Одним із завдань, які ставить перед собою Мати-Церква є розпізнавання знаків часу та правильне їх трактування у світлі Доброї Новини. Для того, щоб відповідати на споконвічні питання про сенс життя людини, церковна спільнота повинна відчитувати, пізнавати і розуміти ті сподівання та прагнення, якими перейнята людина, а досить часто і трагічний характер світу в якому живемо¹.

З огляду на це, метою та головним завданням другого розділу є виокремлення найголовніших викликів сьогодення для кращого розуміння акцентів, які слід ставити у духовному формуванні семінариста. Аналіз стану сучасності побудований на дедуктивному методі, згідно якого буде проаналізовано виклики сьогодення у трьох дійсностях: світові реалії, український контекст, внутрішньосемінарійне життя.

2.1. Деякі виклики сучасного світу згідно апостольського повчання папи Франциска *Evangelii Gaudium*

Оскільки Українська Греко-Католицька Церква є частиною великої спільноти Вселенської Церкви, то розглядаючи виклики наших днів, слід розпочати із бачення ситуації Святішим Отцем Папою Франциском.

У своєму повчанні, *Evangelii Gaudium*, Святіший Отець приділяє цілий розділ питанню викликів сучасного світу, об'єднуючи їх під однією назвою: «У кризі суспільного обов'язку»². Даний аналіз ситуації сьогодення, як зазначає сам автор, не є повний і детальний, проте є закликом до чуйності у відчитуванні знаків часу³. Папа говорить про наступні тривожні речі:

¹ Пор. *Gaudium et spes*, 4.

² Франциск. Апостольське повчання *Evangelii Gaudium*. Львів 2014, с. 44.

³ Пор. *Evangelii Gaudium*, 51.

1. *Економіка виключення*. «Сьогодні все підпадає законам конкурентоспроможності й закону сильнішого, коли сильний поїдає слабкого. Як наслідок, велика кількість населення є виключеною і маргіналізованою: не маючи праці, без перспектив, без виходу. Саму людину вважають споживчим товаром, який можна використати, а потім викинути»⁴. Навколо нас процвітає *культура добробуту*, який знечулює нас до тієї міри, що занепокоєння нам приносить не біль та несправедливість світу, а нові ринкові пропозиції, які ми ще не посідаємо⁵. Бачимо зміну акценту у визначенні гідності, яка вже залежить не від того ким ти є, а що ти маєш.

2. *Ідолопоклонство грошам*. Папа пояснює першу проблему в ключі помилкового ставлення до грошей, які замість того, щоб бути засобом служіння людині стають її новим божеством, і таким чином ми знову повертаємося до дійсності, в якій опинився Ізраїльський народ⁶. Як зазначає Глава і Отець УГКЦ – Блаженніший Святослав: «Не потрібно боятися матеріальних благ, і в тому числі коштів, тому що ми тоді не будемо вміти правильно ними розпоряджатися. Потрібно розуміти, що: чи в нас є багато ресурсів, чи мало, наше завдання по відношенню до них – це бути добрими управителями»⁷. Таким чином матеріальні блага, в залежності від способу їх використання, можуть бути як потужним важелем на службі людини, для чого власне вони і покликані, так і чималою загрозою у ще більшому розширенні відстані між багатою меншістю, та збіднілою більшістю.

Однією із проблем гріховного ставлення до грошей є також *корупція*. У *Компендіумі Соціальної доктрини Церкви* так читаємо про це нагативне явище:

Спричиняє зростання недовіри до державних установ, сприяючи ворожому ставленню громадян як до політики, так і до її представників, внаслідок чого ослаблюються політичні інститути. Корупція суттєво спотворює роль представницьких інститутів, оскільки вони стають місцем політичної торгівлі між клієнтом з його потребами і владою, що надає послуги⁸.

⁴ *Evangelii Gaudium*, 53.

⁵ Пор. Там само, 54.

⁶ Пор. Вих 32:1-35.

⁷ «Грошей не потрібно боятися», – Глава УГКЦ висловився про бідність і багатство // rybutok.com.ua (12.02.2020).

⁸ Папська Рада «Справедливість і Мир». *Компендіум соціальної доктрини церкви*. Київ 2008, 411.

Як бачимо, у даному випадку, арбітром справедливості вже не виступає об'єктивна істина, а спроможність довести свою позицію більшою кількістю «зелених аргументів».

3. *Суспільна нерівність*. Папа навчає: «Поки всі не матимуть однакових можливостей, різні форми агресії і війни знаходять плідний ґрунт, який рано чи пізно спровокує вибух»⁹. Важливо підкреслити, що тут йдеться саме про рівні можливості участі та розвитку, а не зрівняння всіх людей у їхньому соціальному становищі. Акцент, який ставить Понтифік не є пропозицією соціалістичної розв'язки, адже вона, як читаємо у *Rerum Novarum*, є явищем шкідливим і нічого окрім несправедливості, взаємних звинувачень, безладу та відкриття дороги до ворожнечі не принесе¹⁰. В такому випадку бажана «рівність не стала б дійсністю – тільки загальним станом зневаги і злиднів»¹¹.

Святіший Отець наголошує на тому, що соціальна нерівність через нерівні можливості та виключення, які існують не лише в окремих суспільствах, а й між народами, є однією із причин породження насильства. Надмірне споживацтво в поєднанні з нерівністю ще більше загострює ситуацію¹².

4. Деякі виклики культури:

1) *Кожна особа – носій своєї власної правди*. Коли у суспільстві суб'єктивні переконання беруть гору над об'єктивною правдою, то в такому випадку дуже важко мотивувати людей бути учасниками спільних проектів, які не вписуються в рамки їх особистих переконань, бажань та інтересів¹³. В екологічній енцикліці Папи Франциска *Laudato Si* про культуру релятивізму читаємо:

Якщо ж крім задоволення власних очікувань і миттєвих потреб немає ні об'єктивної істини, ні непорушних принципів [...] не вартує і думати, що політичні програми чи сила закону зможуть покласти кінець поведінці, яка завдає шкоди всьому довкіллю, бо там, де культура руйнується і більше не визнається об'єктивна істина чи універсальні принципи, там закони приймаються як необов'язкові приписи і перешкоди, які можна обходити¹⁴.

⁹ *Evangelii Gaudium*, 59.

¹⁰ Пор. Лев XIII. Енцикліка *Rerum Novarum* //dc.lviv.ua (16.02.2020), 12.

¹¹ Там само, 12.

¹² Пор. *Evangelii Gaudium*, 60.

¹³ Пор. Там само, 61.

¹⁴ Франциск. Енцикліка *Laudato Si*. Київ – Івано-Франківськ – Дрогобич 2019, 123.

Як бачимо, відсутність об'єктивних істин та універсальних принципів, а радше їх неприйняття, створюють ситуацію коли бажання гармонійного розвитку суспільства і реальна дійсність розходяться в різні боки.

2) *Дійсне поступається місцем ілюзії*. Визначним у відчитуванні знаків часу стає швидкість, тимчасовість та поверховість, а відтак погляд ззовні (ілюзія), а не сама внутрішня дійсність¹⁵. Ситуація ще більше загострюється у випадку відкинення перспективи вічного життя. В енцикліці Папи Бенедикта XVI *Caritas in Veritate* читаємо:

Без перспективи вічного життя людський прогрес на цьому світі позбавлений дихання. Замкнений у рамках історії, ризикує бути зведеним єдино до того, щоб щораз більше мати. Таким чином, людство втрачає відвагу, щоб бути готовим на прийняття вищих благ, на великі та безкорисливі ініціативи, що випливають із загальної любові¹⁶.

Проблематику прагнення «щораз більше мати» опрацював також Еріх Фром – видатний німецький філософ і соціолог, засновник неофройдизму та фройдомарксизму. Він пише так: «У культурі, де найголовніша мета – мати, і мати все більше та більше, і в якій можуть говорити про когось, що “він вартує мільйони доларів”, яка вже може бути альтернатива між “мати” й “бути”? Навпаки, схоже на те, що сама сутність “бути” означає “мати”; і коли хтось не має нічого, то він тоді і є ніхто»¹⁷.

Доходимо до наступного висновку: щоб кимось бути ти мусиш, чимось володіти, або бодай створити ілюзію, що ти цим володієш.

3) *Занепад культурних коренів*. Сучасні процеси глобалізації спричиняють проникнення в культуру народу традицій інших націй, переважно більш економічно розвинених, проте етично слабких. Натомість власні надбання народу відходять на другий план як пережиток давнини. Таким чином втрачається культурна ідентичність нації¹⁸.

Сьогодні людство переживає новий період своєї історії, в якому глибокі та швидкі зміни поступово поширюються на весь світ. Викликані людським розумом і творчою

¹⁵ Пор. *Evangelii Gaudium*, 62.

¹⁶ Бенедикт XVI. Енцикліка *Caritas in Veritate*. Львів 2011, 11.

¹⁷ Фром Е. *Бути чи мати*. Київ 2010, 21.

¹⁸ Пор. *Evangelii Gaudium*, 62.

діяльністю людини, вони позначаються на самій людині, на її судженнях, на особистих і колективних бажаннях, на її способі мислення й дії – як щодо матеріального світу, так і щодо інших людей. Таким чином, мова йде вже про справжні соціальні та культурні перетворення, які впливають також на релігійне життя¹⁹.

Як бачимо з Душпастирської Конституції про Церкву в сучасному світі, глибокі та швидкі зміни поширюються на весь світ, глибоко переплітаючи між собою найрізноманітніші аспекти людського буття.

4) *Мас-медіа – форматор людини XXI ст.* У наш час спостерігаємо значний вплив засобів масової комунікації, що спричинює виникнення нових форм поведінки, які в переважаючій більшості загрожують традиційним цінностям, зокрема стабільності сім'ї та святості подружжя²⁰. Медійний простір сьогодення заповнений нестримним потоком інформації, кожна частина якої трактується як однакова важлива, а це у свою чергу призводить до величезної поверховості, особливо, у моральних питаннях²¹.

Для того, щоб засоби масової комунікації не приносили душам швидше шкоду, ніж користь, вони повинні повністю підкорятися моральним законам, особливо в тому випадку, коли мова йде про досить складні теми²².

5) *Нові релігійні рухи.* Святіший Отець згадує про виклик поширення нових релігійних рухів, деякі з яких характеризуються досить фундаменталістськими тенденціями, а інші пропонують духовність без Бога. Причини такого поширення є наступними²³:

- матеріалістичне, споживацьке, індивідуалістичне суспільство;
- використання слабкостей людей, які викинуті на периферію, та потребують негайного задоволення своїх потреб;
- секуляризований раціоналізм²⁴.

б) *Криза сім'ї.* Під великим ударом сьогодні знаходиться «основна клітина

¹⁹ *Gaudium et spes*, 4.

²⁰ Пор. Іван Павло II, Післясинодалне апостольське повчання *Ecclesia in Asia* // vatican.va (18.02.20), 7.

²¹ Пор. *Evangelii Gaudium*, 64.

²² Пор. II Ватиканський Собор. Декрет про засоби масової комунікації *Inter Mirifica* // *Catholic news service* agnuz.info (19.02.20) 7.

²³ Пор. *Evangelii Gaudium*, 63.

²⁴ Пор. *Evangelii Gaudium*, 63.

суспільства»²⁵ – сім'я. Замість того, щоб навчати нас долати бар'єри відмінностей, потреб та поглядів, приймати свого подруга у його іншості та бути місцем передавання віри, сім'я розглядається лише як форма «емоційного задоволення, яке можна будувати в будь-який спосіб і змінювати на власний розсуд»²⁶.

Сучасним чоловікам і жінкам, які щиро й серйозно шукають відповіді на вагомні щоденні проблеми свого подружнього й сімейного життя, нерідко пропонують звабливі погляди й рішення, які в різний спосіб спотворюють істину й гідність людської особи. Такі пропозиції часто підтримує потужна й розгалужена система засобів масової інформації, яка витончено ставить під загрозу свободу та здатність до об'єктивних суджень²⁷.

Міцність подружнього союзу у наш час стоїть перед чималими викликами, про що нам свідчать статистики розлучень у світі²⁸.

Покладаючись на вчительський уряд Папи можемо зробити короткі підсумки стосовно стану сучасного суспільства. Загалом світ часто живе економікою виключення, за якої все підпадає законам конкурентоспроможності. В цьому світі гроші із засобу служіння людині стають її новим божеством, та через процвітання корупційних схем, щораз більше ускладнюють ситуацію. У суспільствах різних народів присутня агресія, яка часто спровокована нерівністю суспільних можливостей. Також слід підкреслити деякі особливі виклики культури, в якій суб'єктивні переконання беруть гору над об'єктивною істиною, в якій зовнішній ілюзійний вигляд поступається місцем внутрішній дійсності, в якій щоб ти міг кимось бути ти мусиш обов'язково щось посідати, або хоча би подавати вигляд, що так є насправді. Сучасна культура характеризується занепадом культурних коренів та щораз частішого виникнення нових релігійних рухів, що в деякій мірі спровоковані процесами глобалізації. Людина третього тисячоліття зустрічається з нестримним потоком інформації, кожна з якої трактується як однаково важлива. Також під потужним тиском сьогодні знаходиться інститут сім'ї.

²⁵ *Evangelii Gaudium*, 66.

²⁶ Там само, 66.

²⁷ Іван Павло II. Апостольське післясинодальне повчання *Familiaris Consortio*. Львів 2008, 4.

²⁸ Пор. Швидка Г. *Шлюбна ситуація в європейських країнах // Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України* [PDF], 148.

Розглянувши погляд на сучасну дійсність Папи Франциска перейдемо до реалій українського контексту. Виклики, що є згадані вище теж стосуються України, проте слід конкретизувати реалії, які є специфічними суто для нашої держави.

2.2. Реальність українського суспільства: фактори, що впливають на формування сучасного світогляду

Церква існує в державі, і незважаючи на те, що ці дві інституції відокремлені одна від одної²⁹, для кращого аналізу викликів сьогодення слід теж врахувати стан суспільства та його реалій.

Для того, щоб визначити настрої, які побутують між людьми, проаналізуємо дані соціальних опитувань останніх двох років.

У даному аналізі було використано дослідження 5 соціологічних груп та компаній³⁰. Ретельно опрацювавши дані опитувань вдалося дійти таких висновків:

1. Найбільшою проблемою для пересічного громадянина України у 2020 році є *воєнний конфлікт на Сході України*. Як показують нам дані досліджень – ця проблема еволюціонувала, адже у березні 2018 р. вона була 3-ім по вагомості викликом, та у відсотковому еквіваленті становила – 25 % серед відповідей респондентів, поступаючись при цьому проблемі росту цін – 42 %, та тарифам на житлово-комунальні послуги – 38 %³¹. Вже через рік на запитання: «Які проблеми країни є зараз для Вас особисто найбільш важливими?» 61,4 % респондентів поставили відмітку навпроти варіанту: «Воєнний конфлікт на Сході України», слідом за ними йдуть відповідно: «Підвищення тарифів на комунальні послуги» – 55,5 % та «Низький рівень зарплати чи пенсій» – 55,2 %³². Ситуація січня – лютого 2020 року продовжує говорити нам про серйозну загрозу

²⁹ Пор. Конституція України від 28 червня 1996 р. // zakon.rada.gov.ua (1.03.2020) ст.35.

³⁰ Соціологічна група «Рейтинг», Дослідницька агенція «Info Sapiens», Центр соціальних та маркетингових досліджень «Socis», Центр «Соціальний моніторинг», Соціологічна компанія «Gfk Ukraine».

³¹ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 1. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні.

³² Пор. Там само. Таблиця 2. Соціально-політична ситуація в Україні.

на Сході держави. Цього разу за «Припинення військових дій на Сході України» голосують 64 % респондентів³³. Є також дані 2019 року про 88,4 % респондентів, які на перше місце ставлять необхідність припинення вогню на Донбасі³⁴.

Цікавим є факт, що сприйняття українцями Росії є досить неоднозначним³⁵. Різниця поглядів стає ще однією нагодою до конфлікту, проте вже у самій державі.

Продовжуючи аналіз соціологічних опитувань приходимо до висновку, що Україна, як держава, потребує сьогодні³⁶: 67 % – миру, 40 % – стабільності, 37 % – порядку.

Наша нація продовжує бажати змін, про що висловилися 50 % опитаних, та з надією їх очікує – 42 %, хоча, як бачимо, є присутнім чимале розчарування – 33 %³⁷.

Серед актуальних проблем сьогодення слід виокремити також *масову міграцію населення*³⁸, однією із різновидів якої є трудова міграція. За даними 2013 року вона становила 10 % від загальної чисельності мігрантів у світі. Беручи до уваги дані, оприлюднені ООН, кількість трудових мігрантів українського походження, які постійно перебувають за межами країни становить близько 8 млн. осіб, проте їх кількість залежно від сезону може збільшуватися³⁹.

Дана ситуація є зовсім не втішною для економіки країни, адже з кожним роком ми втрачаємо все більше талановитих працівників. «HeadHunter Україна» та WORLD STAFF подають дані про те, що з кожним роком все більше менеджерів середньої ланки та ІТ-фахівців їдуть працювати в Європу. «Аналітики HeadHunter підрахували, що в 2015 році 83 % українських офісних

³³ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 3. *Суспільно-політичні настрої населення.*

³⁴ Пор. *Україна сьогодні: виклики та перспективи (оновлено)* // smc.org.ua (28.02.2020).

³⁵ 54,4 % – Росія – агресор, який загрожує існуванню України як держави, від якого потрібно захищатися і не підтримувати жодних стосунків; 30,9 % – Росія – звичайна сусідська держава, з якою необхідно підтримувати добросусідські стосунки, як і зі всіма іншими країнами; 8,6 % – Росія – дружня та братня для нас країна, з якою необхідно розвивати теплі та дружні стосунки. Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 8. *Соціально-політична ситуація в Україні.*

³⁶ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 5. *Настрої та оцінка загроз українцями.*

³⁷ Пор. Там само. Таблиця 6. *Суспільно-політичні настрої населення.*

³⁸ Пор. Там само. Таблиця 4. *Настрої та оцінка загроз українцями.*

³⁹ Пор. Кремень О. – Гавриш О. *Міграційні процеси в Україні: особливості, причини та їх наслідки* // *Економічний простір* 76 (2013), 18.

працівників розглядають варіант працевлаштування за кордоном, [...] скоро нам просто ні з ким буде розвивати економіку країни»⁴⁰.

Дослідження компанії Research & Branding Group, (грудень 2016 р.) показують, що 34 % населення України є готовим назавжди покинути Батьківщину, натомість 55 % українців говорять, що мають бажання кудись їхати. Найактивніші настрої еміграції спостерігаємо серед молодих людей⁴¹:

55 % українців до 30 років;

47 % у віці 30 років;

38 % у віці 40 років;

28 % у віці 50 років.

Головними причинами такого вибору є:

28 % – пропозиція прибуткової роботи;

27 % – збройний конфлікт;

19 % – економічні проблеми в країні;

18 % – сімейні обставини;

9 % – відсутність умов для самореалізації;

7 % – політична нестабільність.

Близько третини українців заявили, що ні за яких обставин не готові покинути Україну⁴².

Якщо взяти до уваги соціальну сферу, то українцям найбільше болить на якості медицини (50 %), за якою йде питання розміру пенсій (41 %) та підтримка соціально вразливих категорій населення (36 %)⁴³.

Якщо підбити підсумки, то можемо виокремити 3 основних виклики наших днів:

1. Воєнний Конфлікт на Сході України;

⁴⁰ Сафонова К. Проблема трудової міграції в Україні. Її вплив на економіку країни // *Reporter of the priazovskyi state technical university* 34 (2017), 329.

⁴¹ Пор. Боков О. – Любарська А. Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення як індикатор для удосконалення соціально-економічної політики України // *Ефективність державного управління* 2 (2017), 82.

⁴² Пор. Боков О. – Любарська А. Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення як індикатор для удосконалення соціально-економічної політики України // *Ефективність державного управління* 2 (2017), 82.

⁴³ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 7. Суспільно-політичні настрої населення.

2. Економічна криза;
3. Міграція населення.

В світлі таких подій маємо наступний рівень цілковитої довіри серед народу: 29 % – волонтерам, ветеранам АТО та армії; 25 % – Церкві; 23 % – Президенту України. Найменший рівень довіри мають суди та органи прокуратури⁴⁴.

Цікавим видається факт, що, незважаючи на досить непросту ситуацію в державі, на питання: «Яку країну Ви б обрали для народження, коли би у Вас була така можливість?», у 2019 році 74 % респондентів обирають Україну, а це більше ніж у 2018 (65 %) та 2014 (68 %). Це говорить нам про зріст патріотичного духу, відчуття приналежності до свого народу, а відтак і своєї Церкви. Кандидати, які вступають у семінарії, є теж носіями цієї свідомості⁴⁵.

«Стиль соціального життя та стиль політичної культури творять самі собою велику щоденну школу, з якої дорослі люди та молодь у тиші здобувають практичні уроки»⁴⁶. Такі уроки українське суспільство дає всім своїм членам, а відтак і майбутнім кандидатам до священства. Дані реалії залишають свій слід у свідомості семінарста, тому для осягнення повнішої картини духовного формування особи їх теж слід враховувати.

2.3. Аналітичне дослідження викликів та ставлення до них у житті семінарста наших днів.

Коротко окресливши актуальний стан українського суспільства із його найбільш глобальними викликами, можемо перейти до дослідження стану життя у духовних семінаріях України.

Для того, щоб чіткіше визначити стан внутрішньосемінарійного життя та краще зрозуміти виклики, з якими зустрічається семінарст у наш час, пропоную в дослідженні проаналізувати дані, отримані із анонімного опитування,

⁴⁴ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 9. *Динаміка оцінки ситуації в країні.*

⁴⁵ Пор. Там само. Таблиця 10. *Яку країну Ви б обрали для народження, коли би у Вас була така можливість?*

⁴⁶ Чавес П. *Гасло 2008 року для Салезіянської Родини* [PDF].

проведеного у період з 29 січня по 6 лютого 2018 р. У даному опитуванні взяли участь 553 респондентів (близько 80 % студентів семінарій), які є семінаристами шести вищих духовних навчальних закладів УГКЦ⁴⁷:

Проаналізувавши отримані дані, пропоную зупинитися на деяких аспектах.

Хто такий семінарист?

Вік. Більшість семінаристів є віком від 19 до 25 років (423 особи), 89 осіб віком до 19 років та 47 осіб – старше 25 років⁴⁸.

Походження. Переважна кількість братів родом із західної частини України (529 осіб), 24 особи родом інших регіонів України та 6 семінаристів є вступниками із закордону⁴⁹.

Освіта. 471 семінарист не має вищої освіти, 82 здобули її та 6 кандидатів вступили до семінарії із освітою молодшого спеціаліста⁵⁰.

Реакція парафіяльного священника на вступ до духовної семінарії. Для 428 братів реакція пароха була позитивною та супроводжувалася сприянням, а у 128 випадках мала швидше пасивне забарвлення: нейтральне ставлення, обіцянки допомогти, проте відсутність дій⁵¹.

Склад сім'ї. Більшість семінаристів зростали у повних сім'ях (469 осіб), 68 братів виховувалися лише матір'ю, 7 – батьком, та 4 – повні сироти⁵². 68 осіб є одинаками, всі інші росли у сім'ях, де було не менше двох дітей⁵³.

Відчуття покликання до священства. 539 осіб дають стверджувальну відповідь, 18 – негативну⁵⁴.

Сприйняття покликання рідними та друзями. 543 брати відчувають підтримку покликання з боку рідних та 500 братів з боку друзів⁵⁵.

⁴⁷ Київська Трьохсвятительська духовна семінарія; Львівська духовна семінарія Святого Духа; Тернопільська вища духовна семінарія імені Патріарха Йосифа Сліпого; Дрогобицька духовна семінарія блаженних священномучеників Сиверина, Віталія та Якіма; Івано-Франківська духовна семінарія імені священномученика Йосафата Кунцевича; Василянський інститут філософсько-богословських студій імені Йосифа Велямина Рутського.

⁴⁸ Пор. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні* [PDF], 1.

⁴⁹ Пор. Там само, 2.

⁵⁰ Пор. Там само, 3.

⁵¹ Пор. Там само, 14.

⁵² Пор. Там само, 101.

⁵³ Пор. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні*, 101.

⁵⁴ Пор. Там само, 4.

⁵⁵ Пор. Там само, 12-13.

Готуються до служіння у:

- Західній Україні – 349 осіб;
- Центральні, Східній, Південній частині України – 107 осіб;
- Де Господь покличе – 64 особи;
- Діаспорі – 37 осіб⁵⁶.

Планують приймати священство у стані:

- Одружений – 440 осіб;
- Целібат – 46 осіб;
- Ще не визначилися – 36 осіб;
- Монаший стан – 23 особи;
- Не планують ставати священниками – 12 осіб⁵⁷.

Оскільки 76 % семінаристів є віком від 19 до 25 років, то слід врахувати той факт, що цінності та життєві орієнтири в них будуть відмінними від ідеалів, якими живуть старші покоління⁵⁸, що необхідно враховувати, роздумуючи над духовною формацією семінарста у наш час.

Місце духівника в житті семінарста.

Духовний провід – це співпраця з живим Богом у реалізації Його задумів в людях. Завдання духовного керівника як людського провідника – забезпечити з боку довіреної йому душі вірність Божим задумах⁵⁹. Варто пам'ятати, що практику «духовного керівництва можна розпочати тільки в повній свободі та з глибоким внутрішнім переконанням у його необхідності»⁶⁰.

⁵⁶ Пор. *Відповіді студентів семінарії УГКЦ в Україні*, 2.

⁵⁷ Пор. Там само, 3.

⁵⁸ На світогляд та цінності особистості окрім її сім'ї та оточення, в якому вона народилася, значний вплив теж мають соціальне та економічне середовище періоду, в якому вона живе. В такій ситуації знаходяться усі покоління, проте вони вбирають в себе цінності та віяння кожної нової епохи, пристосовуючись при цьому до нового ритму життя. Прийдешні покоління не схожі на своїх батьків і прадідів по сприйняттю життя та відношенню до нього, що окрім іншого також пов'язано із неймовірно швидким прогресом. Вчені припускають, що люди, народжені в різних епохах, відрізняються один від одного істотноше та глибше, ніж скажімо звична проблема нерозуміння «батьків і дітей», або, як у нашому випадку – проводу семінарії та її вихованців. З цього випливає, що людей одного покоління об'єднує не лише економічний чи соціальний контекст, а чітко сформована своя система пріоритетів і особистих поглядів на життя, вироблена під впливом значної кількості навколишніх чинників епохи, причому зміна цих цінностей періодично повторюється. Згідно «теорії поколінь», значна частина семінаристів може відноситися до «покоління Z» – особи народженні з середини 1990-х до середини 2000-х. Пор. Кашук М. *Особливості управління співробітниками X, Y та Z поколінь* // Житомирський державний університет ім. І. Франка [PDF], 3-4.

⁵⁹ Пор. Rostworowski P. *Kierownictwo duchowe. Kilka zasad wskazowek*. Krakow 1997, 15.

⁶⁰ Августин Ю. *Практика духовного керівництва*. Львів 2015, 12.

Аналізуючи опитування семінаристів, отримуємо наступну статистику.

Задоволеність компетентністю духівників. 461 особу все влаштовує, 95 – висловлюють незадоволення⁶¹.

Абсолютна довіра до духівника. 507 осіб декларують довіру, а 46 – дають негативну відповідь⁶².

Труднощі у відкритті перед духівником. 400 осіб можуть відкритися, натомість 156 має з цим труднощі⁶³.

Присутність труднощів у духовному житті, яких не вдається подолати. 299 осіб стверджують, що мають такі виклики, 257 осіб відповідають, що ні⁶⁴.

Чи духівники є прикладом хорошого духовного життя. 506 осіб віднаходить у своїх духовних наставниках приклад для наслідування, натомість 51 особа не погоджується із цим⁶⁵.

Частота відвідування духівника:

- Ніколи – 12 осіб;
- Різ у рік – 18 осіб;
- Раз у пів року – 88 осіб;
- Раз у місяць – 292 особи;
- Раз у тиждень – 119 осіб;
- Частіше – 28 осіб⁶⁶.

Присутність у семінарії досвідченого психолога. 275 осіб підтримує, 282 – заперечує.

Статистика говорить, що 82 % братів задоволені компетентністю духівників, 91 % висловлює абсолютну довіру до свого духівника, 28 % мають труднощі у відкритті перед духовним отцем. Близько 54 % респондентів заявляють, що зустрічаються із труднощами у духовному житті, які їм важко подолати, проте незважаючи ні на що, 91 % братів вбачає у своєму духівникові

⁶¹ Пор. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні*, 5.

⁶² Пор. Там само, 4.

⁶³ Пор. Там само, 9.

⁶⁴ Пор. там само, 10.

⁶⁵ Пор. там само, 12.

⁶⁶ Пор. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні*, 17.

приклад для наслідування. Думки щодо питання присутності психолога у семінарії розійшлися майже порівну, відмінність складає всього 7 голосів на користь заперечення.

З частоти відвідування духівника випливає, що приблизно чверть братів відвідує свого духовного наставника раз в тиждень, або й частіше. Близько 52 % семінаристів відвідують його 1 раз на місяць, проте враховуючи час канікул, можемо припустити, що таких зустрічей є 9 – 10 на рік. Якщо порівняти частоту відвідування духовного отця із часом даним на вивчення стандартного семестрового курсу із будь-якої дисципліни, то для цього дається не менше 7 – 15 лекцій, а це у свою чергу 15 – 30 годин лекційного матеріалу. В такому разі можемо висунути припущення, що близько половини семінаристів витрачають в рази менше часу на те, щоб користати із духовного супроводу по відношенню до тієї кількості часу, яку вони витрачають на здобуття інтелектуального багажу. Чи дана дійсність є справді викликом чи може трактуватися в межах норми – розглянемо у третьому розділі. Близько 19 % братів відчуває потребу в духівникові від 1-го до 2-ох разів на рік, та приблизно 2 % не відвідує духівника взагалі.

На запитання про відчуття потреби у постійному духовному супроводі близько 74 % опитаних відповідають ствердно, що говорить про важливість присутності духовного отця у формації та духовному вихованні семінарста⁶⁷.

Опитування семінаристів окрім закритих запитань містило також питання, що потребували відкритих відповідей. В ході дослідження ці дані було опрацьовано та класифіковано за категоріями, що дало можливість виявити актуальні проблеми внутрішнього життя семінарій. Через велику кількість відповідей та їх розлогість, у даному аналізі буде висвітлено лише 10 найактуальніших тез кожного питання, які по відношенню до інших згадувалися найчастіше.

⁶⁷ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*, 90.

Першим блоком запитань буде погляд семінариста на стан формаційно-виховної системи семінарії. Аналіз запитання: «Що Ви хотіли б змінити у формаційно-виховній системі семінарії?»⁶⁸, – дав наступні результати: приблизно кожен шостий семінарист говорить про потребу зміни у відносинах між проводом семінарії та її вихованцями. Близько 10 % респондентів визначають стан формаційно-виховної системи як добрий, декларуючи відсутність зауваг. Така ж кількість вихованість помічає проблему браку часу, куди входить час на відпочинок, навчання, хобі, усамітнення, особисте життя. Близько 7 % опитаних помічають у формаційно-виховній системі надмір тиску та залякування, а також нестачу свободи. Для 5 % семінаристів бажання змін висловлюється у збільшенні кількості виходів у місто та частіших щомісячних відпустках. Така ж кількість вихованців відчують брак довіри до себе з боку форматорів та вважають, що зміна складу ректорату може змінити ситуацію. Приблизно 3 % семінаристів говорять про скасування або ж зведення до мінімуму фізичної праці, а 2 % висловлюється про потребу застосування сучасних методів виховання⁶⁹.

Наступним запитанням, яке було опрацьовано та використано у даному дослідженні, є питання про позитивний бік діючої формаційно-виховної системи. На запит: «Що Вам подобається у формаційно-виховній системі семінарії?»⁷⁰ відповіді респондентів розділилися приблизно у рівній мірі. Найбільша кількість опитаних (11 %) висловлювалася про добрий уклад розпорядку дня та його чіткість, кожен десятий семінарист вбачає оптимізм у людях, які є присутніми в самій спільноті, у добрих відносинах з проводом семінарії, підкреслюючи при цьому доцільність суворої дисципліни та контролю. Десяту частину семінаристів все влаштовує, а зокрема і добре організоване молитовне правило. Близько 8 % не можуть відповісти на дане запитання, проте така ж частина зауважує добрий духовний супровід. Приблизно кожен 14-ий семінарист у складнощах семінарії формації вбачає добрі умови для зміни

⁶⁸ Додаткові матеріали. Таблиця 11. *Що Ви хотіли б змінити у формаційно-виховній системі семінарії?*

⁶⁹ Пор. Там само.

⁷⁰ Додаткові матеріали. Таблиця 12. *Що Вам подобається у формаційно-виховній системі семінарії?*

самого себе та приготування до гідного майбутнього служіння. Близько 4 % говорять про позитив спільних курсових поїздок, місій, та різного роду діяльності за межами семінарії⁷¹.

З опитування випливає, що вихованці вбачають у діючій формаційно-виховній системі семінарії як негативні речі, які прагнуть змінити, так і позитивні, які їм подобаються. Співставлення цих результатів допомагає відкрити виклики, з якими зустрічається молода особа, під час формації у семінарії, та допоможе зрозуміти спосіб, у який можна допомогти особі долати ці бар'єри.

Другим блоком питань буде погляд семінарста на стан духовного життя у семінарії. Спершу проаналізуємо питання: «Що ви вважаєте недостатнім (недостойним) у духовному житті семінарії?»⁷². Приблизно кожен 5-ий семінарст вважає недостатнім поганий приклад з боку духовних осіб та інших семінарстів. Кожен 10-ий кандидат до священства згадує про брак вільного часу, а 8 % пригадують про незадовільний рівень відносин між керівництвом семінарії та її вихованцями. На думку 7 % опитаних недостатнім у духовному житті є лицемірство. Майже кожен 20-ий семінарст не задоволений духівниками та не сприймає молитву під примусом. 4 % знову згадують про брак свободи, а 3 % наголошують на надмірі праці та конфліктах, які виникають між братами⁷³.

Для кращого розуміння даного напрямку, проаналізуємо також позитивний бік питання, використавши результати відповіді на запит: «Що надихає Вас у духовному житті?»⁷⁴. Аналіз опитування дозволив отримати наступні дані: близько половини відповідей говорять, що вагомим фактором, який надихає семінарста у духовному житті є добрий приклад інших осіб. Як впливає з опитування, найбільше заохочує приклад життя і жертвовного служіння самих священників, приклад святих, духівника, інших семінарстів, мирян,

⁷¹ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 12. *Що Вам подобається у формаційно-виховній системі семінарії?*

⁷² Пор. Там само. Таблиця 13. *Що ви вважаєте недостатнім (недостойним) у духовному житті семінарії?*

⁷³ Пор. Там само.

⁷⁴ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 14. *Що надихає Вас у духовному житті?*

монашества, а також рідних та молоді. Окремою категорією є приклад життя підпільної Церкви. Другом елементом, що надихає кандидата до священства є молитва – про це говорять 13 % опитаних. Для 6 % семінаристів натхненням у духовному житті стають віра в Бога та його любов до людини, а також читання духовної літератури чи перегляд християнських фільмів. Усвідомлення того, що Ісус помер за кожного з нас допомагає 4 % семінаристів зростати у духовному житті. 2-3 % вихованців духовної семінарії говорять про богослужіння, відвідування святих місць, відчуття духовного піднесення, усвідомлення Божого покликання, а також пригадують про життя Святими Таїнствами, розмовами з духівником та проповіді⁷⁵.

Дані стосовно якості духовного життя та середників його розвитку, дозволяють нам виокремити чималий вплив на них людського фактору. Як говорить статистика, приклад життя духовних осіб, відносини між людьми, особисті якості людини, а зрештою і сам спосіб перебування у семінарії, є речами, які кандидатом до священства зауважуються найперше. Відповідаючи на питання про те, що надихає Вас у духовному житті, респонденти були вдвічі активнішими, ніж у випадку роздумів про речі недостойні⁷⁶, що говорить про важливість та пошук натхнення до духовного життя та потребу його живого прикладу. Ці результати слід взяти до уваги, роздумуючи над духовною формацією семінарста у наш час, яку здійснимо у третьому розділі дослідження.

Двома завершальними питаннями, що допоможуть у даному дослідженні є питання про речі, які семінаристи вважають позитивними у семінарії, а також про духовні питання, над якими кандидати роздумують найчастіше.

Найбільш позитивною річчю у семінарії на думку семінаристів є спільнотний дух, про що висловилися 22 % опитаних. Кожен 10-ий вихованець зауважує добру організацію молитовного життя. Для близько 8 % респондентів

⁷⁵ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 14. *Що надихає Вас у духовному житті?*

⁷⁶ 531 відповідь (те що надихає), по відношенню до 267 відповідей (те, що вважаєте недостойним). Пор. *Відповіді студентів семінарії УГКЦ в Україні*, 19-25.

позитивним є можливість розвитку, але також і присутність дисципліни, що дозволяє також вчитися бути організованим. Кожен 20-ий семінарист наголошує на достойних умовах проживання, наявністю середників духовного зросту, а також на відкритості проводу семінарії. Близько 4 % вбачають позитив у якісній освіті, коли 3 % пригадують про здорове харчування та добрих духівників⁷⁷.

Опитування стосовно духовних питань, над якими найчастіше роздумують кандидати до священства показало наступні результати. Близько третини семінаристів часто роздумують над тим, чи є у них покликання до священства, а для 15 % стоїть питання про те, чи зможуть вони стати гідними священниками. 14 % опитаних шукають відповідь на питання про вибір майбутнього стану, коли 13 % знаходяться у роздумах про розвиток духовного життя. Приблизно кожен 20-ий семінарист часто думає про причини присутності зла у світі, про те як досягнути святості, про молитву та пошуки Божої волі⁷⁸.

Якщо взяти до уваги вищеподані результати опитування, то можна зауважити часте повторення деяких елементів внутрішньосемінарійного життя, що змушує шукати цьому причин. «Хвалячи когось як справедливу і надійну людину [...], радіючи цвітінню дерева навесні, відчуваючи зворушення душевною щедрістю іншої особи, борячись за свободу, йдучи за совістю [...] – тут всюди присутнє уявлення про щось важливе у собі»⁷⁹. Так Дітріх фон Гільдебранд – німецький римо-католицький філософ та богослов, висловлюється про присутність цінності у житті людини. Він також пише, що кожного разу, коли ми судимо про вчинок з моральної точки зору, приймаємо життєві рішення чи просто аналізуємо дійсність – ми віддаємо даність цінності⁸⁰.

Поглянувши на результати опитування саме із такої перспективи, можемо побачити за ними цінності, які є справді важливими для молодшої особи, що формується у духовній семінарії. Перш за все слід виокремити *цінність людської*

⁷⁷ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 15. *Загальні позитивні речі у семінарії*.

⁷⁸ Пор. Там само. Таблиця 16. *Напишіть кілька духовних питань, над якими найчастіше роздумуєте*.

⁷⁹ Гільдебранд Д. *Етика*. Львів 2002, 42.

⁸⁰ Пор. Гільдебранд Д. *Етика*, 43.

особи та її гідності, що впливає не тільки із документів Церкви⁸¹ але із опитування семінаристів. З аналізу духовних питань стає чітко зрозумілою *цінність покликання*, яке Господь вкладає в серце людини, очікуючи від неї відповіді. Факт виховання молоді особи у світі часто позначеному ілюзією⁸², формує у серці людини спрагу правди, яку вона прагне виповнити. Звідси виникає потреба говорити про *цінність правди*. Зауваження існування чіткого розпорядку дня з однієї сторони та пригадування про брак часу з іншої, виявляють нам *час як цінність*. В опитуванні семінаристів посеред інших викликів згаданий також брак свободи. Це дозволяє нам говорити про *цінність свободи*. З огляду на значний вплив життєвого прикладу на формування кандидата слід виокремити *приклад життя*, розглядаючи його крізь призму цінності. Дослідження показує, що серед інших цінностей вартує також роздумати над *цінністю спільноти*, адже як впливає з результатів опитування, вона є справді важливою для вихованця духовної семінарії.

Підсумовуючи другий розділ дослідження коротко підведемо висновки. Для того, щоб роздуми над духовною формацією семінарста у наш час були актуальними, слід відчитувати дійсність, у якій живе світ та Церква. Послуговуючись голосом Папи Франциска, як Глави Вселенської Церкви, вдалося виокремити виклики сучасного суспільства, серед яких головними є: економіка виключення, верховенство грошей, корупція, нерівність суспільних можливостей, надмірний суб'єктивізм, показовість, перевага мати над бути, занепад культурних коренів, виникнення нових релігійних рухів, нестримний потік інформації, яка завжди трактується як однаково важлива, а також криза сім'ї. Це безперечно не всі виклики сучасного суспільства, які Святіший Отець об'єднує під назвою: «У кризі суспільного обов'язку», проте вони є важливим дороговказом на шляху до виявлення актуального світового становища.

Виклики сучасного світу також стосуються і українського середовища, проте воно все ж має свої особливості, які було виявлено за допомогою аналізу

⁸¹ Пор. *Gaudium et spes*, 29.

⁸² Пор. *Evangelii Gaudium*, 62.

відкритих результатів соціологічних опитувань. Таким чином визначено три головних виклики: воєнний конфлікт на Сході України, 8-ми мільйонна міграція, а також економічна криза. Ці виклики мають своє значення у житті кандидата, який готується для вступу до духовної семінарії, адже він росте і виховується у суспільстві, яке позначене саме такими реаліями, і які безперечно мають свій вплив на нього.

Найважливішим питанням розділу стало аналізування анонімного опитування семінаристів 6-ти українських семінарій⁸³, за допомогою якого вдалося виявити актуальні труднощі. Посеред викликів були також розглянуті питання походження семінаристів, попередньої освіти, їх сімей, планів на майбутнє. Варто врахувати, що 76 % кандидатів є віком від 19 до 25 років, тобто що слід пам'ятати, роздумуючи над духовною формацією. Питання пов'язані із організацією духовного життя показали важливість присутності духівника у семінарії та його участі у формації особи.

Значну частину дослідження було призначено для опрацювання питань, пов'язаних із баченням семінаристом сильних та слабких сторін діючої формаційно-виховної системи семінарії, недостойних речей у духовному житті та дійсностей, які надихають, загальних позитивних сторін семінарії, а також духовних питань, які турбують семінарриста найчастіше. В ході їх опрацювання серед них було виокремлено сім цінностей, які повинні стати акцентами у духовній формації семінарриста у світлі викликів сьогодення.

⁸³ Пор. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні*.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ ФОРМАЦІЇ У НАШ ЧАС

Духовна формація є одним із 4-ох вимірів цілісного процесу формування, який повинен навчити кандидата правдивого духовного життя¹. Життя, яке «впливає з Божої дії у людині й для людини»². Ця дія по відношенню до людини є оповита незмірною любов'ю Творця, Який для спасіння та вічного життя людини дає Свого Єдинородного Сина³. Метою духовного життя людини, до якого кожен християнин покликаний, є активна та дієва участь у божественному житті. Таку участь називаємо обожествленням (грец. *θέωσις*), що завдяки взаємодії між Богом та людиною стає переображенням самої ж людини у Святому Дусі⁴.

До такого переображення покликані також вихованці духовних семінарій, з чого, власне, виникає запитання про пошук найвідповідніших способів та засобів для досягнення поставленої мети. Для віднайдення відповіді на запитання про духовну формацію семінариса УГКЦ у наш час, третій розділ дослідження побудовано довкола розгляду трьох запитань, перше з яких відкриває користь духовного супроводу для розвитку духовного життя кандидата; друге – аналізує здобутий досвід делегації українських форматорів, отриманий під час відвідин діючих французьких семінарій, де ключовою особою формації є духівник; та третє запитання, яке проаналізувавши існуючі виклики сучасності, пропонує організацію духовного формування семінариса крізь призму семи цінностей, які у своїй суті впливають із результатів дослідження.

3.1. Користь духовного проводу для розвитку духовного життя

Посеред багатьох елементів духовної формації, про які йшлося в першому

¹ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*, 87.

² Катехизм УГКЦ «Христос – Наша Пасха», 723.

³ Пор. Йо 3:16.

⁴ Пор. Катехизм УГКЦ, 850.

розділі дослідження, ключову роль відіграє духівник, основним завданням якого є дарування спільноті та кожному з її членів надійного духовного супроводу у пошуках Божої волі та розпізнаванні власного покликання⁵. Йдучи за голосом Церкви слухним буде більш детально зупинитися на питанні духовного супроводу та його ролі у формації кандидата.

Одним із середників розвитку духовного життя є тисячолітня практика духовного провладу «яка дала численні плоди святості та євангелізаційної відкритості. Учительський уряд Церкви, святі Отці, автори духовних творів та норми церковного життя говорять про необхідність цього порадництва чи наставництва насамперед у царині формації та в деяких обставинах християнського життя»⁶. За словами Папи Івана Павла II, у наш час «необхідно заново відкрити велику традицію особистого духовного супроводу, який завжди приносив численні цінні плоди в житті Церкви»⁷.

Його часто називають справжнім мистецтвом поступового провладження душ від початкових кроків духовного життя до вершин християнської досконалості⁸. Аскетична література має чимало термінів для означення цього душпастирського служіння, серед яких слід пригадати такі як: керівництво, супроводження, батьківство, свідчення. Кожен із даних термінів розкриває лише певну частину правди про індивідуальну допомогу людині в її духовному зростанні, серед яких слід виокремити такі основні риси як:

- різні ролі, де керівник веде та провладить, а пенітент – дозволяє себе вести;
- той, хто супроводжує не є настоятелем для супроводжуваного, а виступає лише його досвідченим товаришем у дорозі, є старшим духовним братом, який надає допомогу;
- духовний провід – це кожного разу народження – давання духовного життя;

⁵ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*. Івано-Франківськ 2016, 90.

⁶ Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого Милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників* / перекл. з італ. Курилець Т. Львів 2018, 64.

⁷ *Pastores dabo vobis*, 40.

⁸ Пор. Горшок. *Духовне життя: Середники до святості*, 443.

- духовний провідник є тим, хто споглядає тайну дії Бога в житті людини й тайну відповіді людини на любов Творця до творіння⁹.

З огляду на це можемо окреслити духовний провід як допомогу, яку один християнин надає іншому. Людина, яка користується цією допомогою набагато краще відкривається на можливість відповіді Богові, який входить з нею у діалог як особа¹⁰.

Отець проф. д-р Міхаель Шнайдер – почесний духівник із 40-річним досвідом духовного проводу семінаристів, говорячи про особливості духовного супроводу цитує наступне:

Часто семінаристи ховають свою власну побожність, яку вони досвідчили в дитинстві чи в юнацьких роках, у велику валізу. Ця валіза є під час навчання в семінарії постійно закритою і саме цю валізу семінаристи носять за собою. Ставши священиками, вони її відкривають і розпочинають практикувати духовне життя як колись в дитинстві. Відповідно виглядає їхня проповідь. Коротко кажучи, за час перебування в духовній семінарії такі кандидати духовно не сформувались¹¹.

Духовний провід є елементом за допомогою якого семінарист покликаний продовжувати духовно формуватися – відкрити «валізу своєї дитячої побожності», щоб з неї зростала міцна віра¹².

Практика духовного керівництва тісно пов'язана з духовним розпізнаванням¹³, яке покликане надати кандидату критерії для правильного трактування свого власного життя. Безперечно, що духовний провід не розгляне всіх можливих випадків, з якими може зустрітися семінарист у житті, проте задасть вірний напрям дій.

Ватро пам'ятати, що «духовний наставник є зняряддям у Божих руках, щоб допомогти відкрити те, чого насправді»¹⁴ Бог бажає від кожного семінарста у цей момент. Тому, той хто щиро прагне стати священником, повинен також вчитися впродовж формаційних років ставити перед собою запитання: «Яка є

⁹ Пор. Августин. *Практика духовного керівництва*, 19.

¹⁰ Пор. Barry W. – Connolly W. *Kierownictwo duchowe w praktyce*. Krakow 1992, 29.

¹¹ Шнайдер М. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів* / перекл. з нім. Качала І. Айхштетт 2018 [PDF], 2.

¹² Пор. Євр 5:12-14.

¹³ Пор. Шнайдер М. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких*, 3.

¹⁴ Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого Милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників*, 48.

Божа Воля у моєму житті?»¹⁵, та разом з духівником шукати відповідь на нього. У здійсненні цього шляху пошуку, духовний батько ніколи не здійснює його замість особи, але радше супроводжує, допомагаючи у конкретних ситуаціях¹⁶.

Здійснення практики духовного керівництва можливе лише у повній внутрішній свободі, адже одним з основних мотивів прохання про духовне керівництво є прагнення пізнавати діяльність Господа у власній душі¹⁷, тобто відкрите та щире внутрішнє бажання самого семінариста. Духовне керівництво є делікатною практикою «внутрішнього життя, до якої людину неможливо змусити»¹⁸, проте потрібно заохочувати через відкриття її великої користі для духовного життя.

Духівник, супроводжуючи семінариста, повинен допомогти йому зрозуміти, що «духовне життя не є якоюсь особливою сферою в щоденному житті, а інтеграційною точкою християнського існування»¹⁹. А отже, зробити життя кандидата цілісним, не поділяючи його на час перебування у спільноті з дотриманням одних цінностей та час життя поза нею, з прийняттям інших²⁰.

3.2. Французький досвід

Досліджуючи тему духовної формації у ХХІ ст., слушним буде взяти до уваги досвід нашої Церкви, здобутий під час відвідин французьких семінарій у березні 2018 р., та розглянути головні елементи духовної формації у них.

Візит українських форматорів²¹ був відповіддю на запрошення голови Комісії з питань формації духовенства Конференції Єпископів Франції – владики Жерома Бо, за час якого було відвідано 5 французьких семінарій. Метою даної зустрічі було ознайомлення з семінарійною формацією Франції у перспективі

¹⁵ Шнайдер. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 3.

¹⁶ Пор. Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого Милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників*, 103.

¹⁷ Пор. Августин. *Практика духовного керівництва*, 31.

¹⁸ Августин. *Практика духовного керівництва*, 12.

¹⁹ Шнайдер. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 3.

²⁰ Пор. Там само, 4.

²¹ о. д-р. Роман Островський – префект з навчальної частини Київської Трьохсвятительської духовної семінарії УГКЦ; о. д-р. Іван Дулиба – духівник Львівської семінарії Святого Духа УГКЦ; о. ліц. Іван Глова – префект ЛДС УГКЦ.

майбутньої зустрічі ректорів французьких семінарій, на яку також запрошені й українські представники²².

Кожна із п'яти семінарій має свою особливу специфіку формації, проте усі вони об'єднані зосередженням довкола духовного проводу та системи виховання, випрацьованої Спільнотою священників Святого Сульпіса²³ (сульпіціанці), заснованої о. Жан-Жаком Ольєром, на початку XVII століття²⁴.

Ще за життя засновника, спільнотою було відкрито чотири семінарії, якими активно займалися отці-сульпіціанці. Отець Ольєр був переконаним, що через оновлення духовенства, може бути оновлена і вся церква²⁵. Маючи таке переконання священник робить значний наголос саме на виховання духовної складової.

3.2.1. *Séminaire Saint-Sulpice*

Першою семінарією, котру відвідала група українських форматорів була семінарія св. Сульпіса в м. Ісі-ле-Муліно (передмістя Парижа). Дана спільнота виховує 45 семінаристів із восьми єпархій під проводом ректора та 4-ох духівників. У руслі виховання основний акцент ставиться на формації відповідальної свободи та серця пастиря²⁶.

Перед вступом до семінарії, кандидати проходять рік духовного вишкілу, за час якого вони активно відкривають духовне життя у його поєднанні з

²² Пор. 5 днів – 5 семінарій. *Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями* // risu.org.ua (13.04.2020).

²³ Рух виникає в контексті Контрреформації у Франції, яка стала поштовхом до християнського відродження. Серед інших реформ чільне місце займало питання виховання майбутніх священнослужителів, а відтак – постання семінарій. У грудні 1641 році, о. Жан Жак Ольєр, спільно з двома іншими священниками, дають відповідь на це питання, засновуючи семінарію у м. Вожирар та трохи згодом в селищі поблизу Парижу. Вневдовзі отець стає парафіяльним священником на парафії Святого Сульпіса, куди він одразу ж переводить свою невелику спільноту. Інші священники долучаються до нього, служачи одночасно для парафії та для семінарії. Так виникає Спільнота священників Святого Сульпіса, яка подібно як і сама семінарія, за свого небесного заступника обирає покровителя парохії, до якої був направлений о. Ольєр. Пор. *Un peu d'histoire* // saintsulpicefrance.fr (15.04.2020).

²⁴ Пор. 5 днів – 5 семінарій. *Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями* // risu.org.ua (15.04.2020).

²⁵ Пор. Ronald D. *An International Perspective on Priestly Formation // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 131.

²⁶ Пор. 5 днів – 5 семінарій. *Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями*.

літургійною та особистою молитвою, часто роздумуючи при цьому над Словом Божим. Перший рік позначений також поступовою інтеграцією різних елементів інтелектуального розвитку²⁷.

Користь такого пропедевтичного року актуалізується сьогоднішнім культурним контекстом надто секуляризованого світу, який чинить такий же великий вплив на молодь, проте у своїй суті не може бути виключно духовним роком. Він є радше комплексом виховання загальнолюдських якостей, пізнанням базових елементів віри та Святого Письма, знайомством з широким розмаїттям молитовних практик, а також індивідуальних та групових занять різних напрямків. Це час приготування до вступу в семінарію, який дає кандидатові необхідне формування для осмисленого вчинення цього важливого кроку²⁸.

Наприкінці різдвяних канікул, впродовж одного тижня, вихованці мешкають в абатстві, де максимально заглибившись у молитву, скріплюють свій життєвий вибір. Рік також позначений чотирма одноденними зупинками, які пригадують важливі елементи життя семінарії та літургійного року. Цей рік часу неможливо прожити правдиво та глибоко без духовного супроводу, тому кожен кандидат обирає собі одного духовного отця, з яким він буде регулярно зустрічатися упродовж цілого року. Саме завдяки діалогу з духовним отцем він зможе зростати в духовному житті та розпізнати своє покликання²⁹.

Цікавою особливістю спільноти є те що семінаристи, які вже навчаються у семінарії, кожних вихідних їдуть на різні парафії, визначені ректором, або призначені єпископом. У цей час кожен семінарист дотикається досвіду практичного парафіяльного життя, який він упродовж тижня вивчав у теорії³⁰.

²⁷ Пор. *Séminaire Saint-Sulpice* // seminairesaintsulpice.fr (20.04.2020).

²⁸ Пор. Ronald. *An International Perspective on Priestly Formation*, 137.

²⁹ Пор. *Séminaire Saint-Sulpice* // seminairesaintsulpice.fr (20.04.2020).

³⁰ Пор. *5 днів – 5 семінарій. Форматори кївської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями.*

3.2.2. *Séminaire international d'Ars*

Міжнародна семінарія у Арсі тісно пов'язана із життям та зразковим служінням покровителя духовенства – св. Жана Марії Віаннея, санктуарій якого знаходиться поруч. Особливістю даної семінарії є можливість завітати зі Спільнотою дієцезіальних священників св. Жана Марії Віаннея³¹, які живучи малими групами, служать по своїх рідних єпархіях³².

Семінарія намагається виховати майбутнього священника, який би, подібно Святому Пароху, горів місійним поривом до спасіння світу. Для реалізації цієї мети великий наголос ставиться на спільнотному житті з центральним місцем молитви у ньому. Уся діяльність кандидата розвивється докола близьких відносин з Христом³³.

Вступу до семінарії також передуює рік приготування, впродовж якого кандидати краще сприймають та розпізнають своє власне покликання до священства. Вони ще не є семінаристами, але лише тими, хто готується зробити рішучий крок на шляху до святого служіння³⁴. За словами Папи Бенедикта XVI, молода людина може по-справжньому відкривати волю Божу, а відтак і своє покликання лише у випадку власного та справжнього досвіду зустрічі з Христом. Чим більше ми знаємо Ісуса, тим більше ми прагнемо Його шукати³⁵. Це початок пошуку, який триває усе життя, і який має всі середники, щоб розгорітися у семінарії.

В час першого року пріоритетною є праця над особистим духовним життям. У кандидатів підготовчого року є окремі духовні вправи, серед яких варто

³¹ Спільнота святого Жана Марії Віаннея (SJMV) заснована у квітні 1990 року єпископом Гай-Марі Багнардом. Відповідаючи на заклик Другого Ватиканського собору, спільнота прагне взяти участь в оновленні священничого служіння. Організація існує для того, щоб священники, живучи разом, могли знаходити взаємну допомогу у розвитку свого духовного та інтелектуального життя, щоб могли більш ефективно співпрацювати у священничому служінні та бути врятованими від можливості залишитися самотніми. Пор. *The society of st John Mary Vianney* // sjmv.net (21.04.2020).

³² Пор. *5 днів – 5 семінарій. Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями.*

³³ Пор. *Les dimensions de la formation* // seminairears.org (21.04.2020).

³⁴ Пор. *Les dimensions de la formation* // seminairears.org (21.04.2020).

³⁵ Пор. *Apostolic journey to cologne on the occasion of the XX World Youth Day. Meeting with seminarians. Address of his Holiness Pope Benedict XVI* // vatican.va (21.04.2020).

наголосити на 5-денних реколекціях в монашому середовищі разом з отцями із семінарії, а також 10-денних Ігнатіанських вправах. Надзвичайно важливим є духовний супровід, в якому кандидат покликаний досліджувати глибини власної душі та краще відкривати присутність Господа у ній. Періодичність спілкування з духовним провідником – не менше 2-ох зустрічей на місяць. Окрім зустрічей з духівником, семінарист щотижня особисто зустрічається з ректором семінарії³⁶. У разі необхідності більшої кількості часу для закладання основ духовного життя пропедевтичний рік може бути продовженим³⁷.

3.2.3. *Le séminaire Saint Irénée de Lyon*

Серед особливостей духовної формації у семінарії св. Іренія Ліонського (м. Ліон) слід відзначити зосередженість на братствах. Групи семінаристів поєднуються у братства, які мешкають разом, краще пізнаючи, таким чином, не лише свого ближнього, але й дух спільнотного життя. Сьогодні у семінарії існує 5-ть братств із загальною кількістю – 26 семінаристів³⁸. Окрім отців форматорів та духовних провідників у семінарії також мешкає подружжя, яке є присутнім на засіданні ректорату, де від його імені висловлюється думка стосовно кожного семінарста, перед яким відкрита перспектива свячень³⁹.

3.2.4. *Séminaire de Paris*

Історія заснування семінарії пов'язана із постаттю єпископа Орлеану – Жана Марії Люстігера, який на початку 1980-х років розпочав пошук нових шляхів формації майбутніх священників в контексті глибоких соціальних та релігійних змін⁴⁰. Двома ключовими моментами бачення єпископа були необхідність

³⁶ Пор. *La propédeutique* // seminairears.org (21.04.2020).

³⁷ Пор. *Why Ars?* // seminairears.org (21.04.2020).

³⁸ Пор. *Saint-Irénée. Séminaire provincial* // seminairesaintirenee.fr (22.04.2020).

³⁹ Пор. *5 днів – 5 семінарій. Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями.*

⁴⁰ Пор. *Projet* // paris.catholique.fr (21.04.2020).

духовного року, який проходитиме в домі Святого Августина, а також наголос на формацію майбутніх священників у вимірі реального парафіяльного досвіду⁴¹.

На сьогоднішній момент семінарія є наймолодшою спільнотою у Франції, де виховується 80 семінаристів. Специфіка установи передбачає проживання усіх семінаристів по малих групах, біля різних парафій міста, де з ними мешкають та ними опікуються по двоє священників. Сьогодні існує вісім формаційних осередків, кожен з яких має свій стиль формації. Четвер є днем, який семінарійна спільнота проводить разом, збираючись на молитву та спільний сніданок⁴².

Життя семінаристів у формаційних домах має ряд своїх переваг:

- проживання поблизу діючих парафій дає змогу одразу знайомитись із реальним життям парафіяльної спільноти, та допомагаючи пароху, брати практичну участь у служінні їй;

- мешкаючи поблизу парафії разом із іншими вихованцями, семінарист вчиться того, що є серцем життя священника – приймання кожної людини в ім'я Божої любові;

- невелика кількість семінаристів в одному домі (від 8 до 14 осіб) дозволяє більш ретельно пізнати кожного кандидата та досить ґрунтовно оцінити його готовність до прийняття свячень⁴³.

Такий спосіб формації семінаристів обумовлюється бажанням віднайти найбільш індивідуальний підхід до кожного, адже поступаючи до семінарії кандидати володіють надзвичайно різним багажем життєвого досвіду. Кожен з них прийшов до семінарії з різних сімей, з різними уявленнями про Бога, із особистими недосконаlostями, а окрім того, кожен з них має різні погляди на можливості майбутнього служіння. Старший священник дому та його помічник турбуються про те, щоб кожен семінарист зміг знайти саме своє місце⁴⁴ у житті

⁴¹ Пор. Ronald. *An International Perspective on Priestly Formation*, 135.

⁴² Пор. *5 днів – 5 семінарій*. *Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями*.

⁴³ Пор. *Maisons* // paris.catholique.fr (21.04.2020).

⁴⁴ Пор. *Formation* // paris.catholique.fr (21.04.2020).

малої спільноти дому, а потім і Церкви.

Для розвитку духовного життя семінаристів пропонується служіння 17-ти духівників⁴⁵, які однак не мешкають разом з вихованцями. Обравши собі одного наставника, семінарист повинен регулярно з ним зустрічатися, щоб зростати у близьких відносинах з Господом, вірно приймати важливі рішення та діяти у внутрішній свободі⁴⁶.

3.2.5. *Maison Saint-Augustin*

Перед вступом у Паризьку семінарію кандидати проходять рік духовного фундаменту в домі св. Августина. Посеред інших елементів початкової формації необхідно наголосити на таких важливих етапах: місяць кандидати проводять у служінні найубогішим та 30-ть днів у Ігнатіанських реколекціях. Духовний провід забезпечують 5-ть духівників, з якими вихованці мають особисті зустрічі один раз на тиждень, по одній годині денно⁴⁷.

Духовна формація заснована на 5-ти ключових елементах:

1. постійна зустріч з Богом у Його Слові, написаному та переданому, а відтак повне прочитання Біблії;
2. особиста молитва під проводом духовного наставника;
3. входження в молитву Церкви;
4. соціальне служіння, яке реалізується кожного четверга у допомозі хворим;
5. спільнотне життя⁴⁸.

Проаналізувавши формаційний досвід французьких семінарій, можемо прийти до висновків. Французькі форматори з усією серйозністю та професіоналізмом ставляться до розвитку покликань, а відтак їх духовного

⁴⁵ Пор. 5 днів – 5 семінарій. *Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями.*

⁴⁶ Пор. *Formation* // paris.catholique.fr (21.04.2020).

⁴⁷ Пор. 5 днів – 5 семінарій. *Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями.*

⁴⁸ Пор. *Maison Saint-Augustin* // paris.catholique.fr (21.04.2020).

супроводу. Перш за все вони шукають новітні форми функціонування семінарій, залучаючи при цьому до виховання найкращих священників та монахів. Безперечно, що кожна семінарія має свої особливості, проте спільним для них є такі основні напрями як: молитва, духовний провід, соціальне та пасторальне служіння. Особливий наголос стоїть на формуванні особистості семінариса у свободі та відповідальності, що підкріплюється довірою до кандидата⁴⁹. Здобутий досвід можна підсумувати словами владики Жерома Бо, яке він промовив до українських форматорів при зустрічі з ними: «Духівник – є ключовою особою у формації семінариса»⁵⁰.

Взявши до уваги здобутий досвід, перейдемо до розгляду перспектив духовної формації з огляду на цінності сучасних українських семінарисів.

3.3. Духовне формування крізь призму цінностей

Метою духовного формування у семінаріях є максимальне наближення кандидата до життя священничою духовністю – уподібненню до Христа, Глави і Пастиря Церкви – Великого первосвященника⁵¹. Такою мета залишається і сьогодні, проте звертаючи уваги на знаки часу, слід виокремити її певні особливості. Завдяки дослідженню сучасного світового контексту, реалій України та аналізу результатів опитування семінарисів (2018 р.), вдалося виокремити сім акцентів, над якими слід застановитися, роздумуючи над духовною формацією українського семінариса.

Цими акцентами виступають сім цінностей, які розглядатимемо у парі з дієсловом *бути*, що вказує нам на бажання семінариса розвинути дану цінність у собі, а також прагнення бачити її в своєму оточенні. Отже, такими цінностями для кандидата є: бути людиною, бути покликаним, бути в правді, бути сьогодні, бути свободним, бути прикладом, бути спільнотою.

⁴⁹ Пор. 5 днів – 5 семінарій. *Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями.*

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Пор. United States Conference of Catholic Bishops. *Program of Priestly Formation. Fifth edition.* Washington 2006, 109.

3.3.1. Мало чим зменшив єси його від ангелів, славою і честю увінчай його (Пс 8:6)

Серед усіх обраних цінностей, цінність *бути людиною* зовсім не випадково позначена першою. Про це говорить нам і Мати Церква, навчаючи, що фундаментальною складовою будь-якої формації є людське виховання⁵². Зважаючи на той факт, що 76 % семінаристів нашої Церкви є віком від 19 до 25 років, то увага до формації зрілої особистості потребує щораз більшого наголосу, що стає відчутним із виходом у світ апостольського послання *Pastores dabo vobis*⁵³.

«Бог завжди кличе своїх священників з конкретних людських і церковних середовищ, якими вони неминуче позначені»⁵⁴. Молода особа, яка відчула у своєму серці Божий поклик теж виходить із певного середовища, виносячи з собою його ознаки. У випадку нашого дослідження однією із цих дійсностей є криза сім'ї⁵⁵, яка залишає свій слід у житті багатьох людей зокрема і у сфері досягнення людської зрілості.

Приходячи до семінарії кандидати мають щире бажання присвятити Богу своє життя⁵⁶, проте це прагнення не може реалізуватися без відкриття та прийняття людського виміру своєї особистості, з його чіткими межами, сильними та слабкими сторонами. Людина не може дарувати іншій особі, ні тим більше Богу того, чим не володіє. Так само і не зможе правдиво подарувати своє життя на служіння Господеві, поки не вчитиметься володіти сама собою⁵⁷.

Зростання у будь-якій сфері людського розвитку порівнюють із рухом по спіралі. Часто роблячи три кроки в напрямку до ідеалу, людина робить два, повертаючись назад. Спостерігаючи за формацією особи, семінарист зауважує,

⁵² Пор. Muszynski H. *Istotne wymiary formacji kaplanskiej*. Krakow 1993, 240.

⁵³ Пор. Dolphin B. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 90.

⁵⁴ *Pastores dabo vobis*, 5.

⁵⁵ Пор. Війтович В. *Сучасний стан молоді та тенденції в Європі // Молодь у Церкві третього тисячоліття. Матеріали IV сесії Патраршого Собору УГКЦ*. Львів 2009, 80-83.

⁵⁶ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*, 131.

⁵⁷ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 91.

що у своєму житті людина часто регресує, повертаючись до менш зрілих форм поведінки, особливо перед лицем складних та напружених ситуацій. Якщо у середовищі семінарії є відповідний та безпечний простір для саморефлексії з приводу цієї регресивної поведінки, то результатом цього буде повернення особистих ресурсів та внутрішніх сил, які допоможуть семінаристу рухатися вперед на більш глибоких рівнях усвідомлення себе самого та життя в цілому⁵⁸. Місцем такої рефлексії буде не лише спілкування з духовним провідником, але й за необхідності, з психологом, що інколи сприймається насторогою.

Упередженням у ставленні до психології є побоювання, що вона може руйнувати покликання, проте з іншого боку, в разі виникнення значних проблем у реалізації цього ж покликання чи навіть здійснення священничого служіння, стає аргументом на користь їх припинення⁵⁹. Заувага є слушною, адже деякі психологічні підходи є не відповідають цінностям Євангелія, оскільки центром їх уваги виступає власне «Я», самооцінка та особистий розвиток⁶⁰. Відправною точкою може стати гуманістичний підхід, який виникає в опозиції до двох основних напрямків психології ХХ ст. – біхевіоризму і психоаналізу⁶¹.

Прихильники течії гуманізму турбуються про гармонійний ріст особистості в сферах любові, автономії, здорової самооцінки⁶², шукаючи при цьому глибшого розуміння людської сутності⁶³. Такий підхід буде корисним у розвитку людини як особистості.

Якщо говорити про формацію емоційного життя семінариста, то воно тісно пов'язане передусім з досвідом його статевої зрілості: сприйняттям власної статевої, правильним поводженням з нею та особистісною інтеграцією⁶⁴. Важливо, щоб у час семінарійної формації, семінарист не був штучно

⁵⁸ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 90.

⁵⁹ Пор. Zollner H. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 166.

⁶⁰ Пор. Manenti A. – Guarinelli S. – Zollner H. *Formation and the Person: Essays on Theory and Practice*. Leuven 2007, 12.

⁶¹ Пор. *Гуманістична психологія* // esu.com.ua (06.05.2020).

⁶² Пор. *Humanistic psychology* // britannica.com (06.05.2020).

⁶³ Пор. *Гуманістична психологія* // esu.com.ua (06.05.2020).

⁶⁴ Пор. Шнайдер. *Виклики у супроводі семінаристів та в їх провадженні до подружнього або безженного стану*, 10.

відокремлений від можливості спілкуватися з особами протилежної статі, яких зустрічатиме у семінарії в ролі викладачів чи працівників. Така дійсність стане ще одним фактором на шляху формації загальнолюдських цінностей, зокрема у сфері відносин як з чоловіками так і з жінками⁶⁵.

Сфера статевої зрілості потребує особливої уваги, адже у випадку недостатнього її опрацювання, спонукатиме молоду особу пригнічувати невід'ємну частину людського життя, уникаючи при цьому питань, пов'язаних з нею. Не відкриті питання можна прирівняти до підводних човнів, які занурившись у воду на початку плавання, обов'язково виринуть наприкінці, що може припасти на час прийняття свячень, або й самого священничого служіння⁶⁶. Гріхи та пов'язані з ними скандали, що можуть виникати на цьому фоні, є великою раною у тілі Церкви, яку виявляли, та за яку привселюдно просили прощення Римські Архієреї⁶⁷. Такий факт заохочує до пильності у формації даного аспекту людської зрілості.

У випадку недостатнього вкладу в перші роки формації семінариста та його подальшої дороги, ми втрачаємо його людський, духовний та пастирський потенціал, так і не відкривши вповні. Церковні документи припускають, що для цього процесу досить кадрової та структурної або організаційної підтримки, але в світі майже немає місця, де б вистачало форматорів у семінаріях. З огляду на це, вклад коштів, часу та зусиль в навчання персоналу семінарій, виявлення проблем, а також пошук шляхів їх вирішення буде виправданими явищами не лише в довгостроковій перспективі, але вже від сьогодні⁶⁸.

⁶⁵ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 93.

⁶⁶ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 167.

⁶⁷ Пор. Бриндак І. *Тіло і члени* // sde.org.ua_(26.02.2020).

⁶⁸ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 176.

3.3.2. Покликав тих, що їх сам хотів, і вони підійшли до нього (Мк 3:13)

Посеред різноманітних запитань духовного характеру, над якими семінаристи роздумують найчастіше, питання пов'язані з розпізнанням покликання, вибором стану, гідністю священничого служіння означені як першочергові⁶⁹. Це переконливо говорить нам про факт важливості даної теми для семінарста та дозволяє окреслити саме *священниче покликання* як беззаперечну цінність.

«Молоді особи глибоко переживають і жваво реагують на численні суперечності та можливості, якими позначені наші суспільства та культури, а також церковні спільноти»⁷⁰. Рівно ж і покликання, яке відчуває молода людина натрапляє одночасно як на стимули так і на перешкоди⁷¹. А коли перед нею присутня ще й дійсність релігійної багатоманітності⁷², то відповіді на покликання стає дедалі важче.

Шукаючи відповідей на схожі запитання, Синод Єпископів УКГЦ (1996 р.) прийняв рішення про необхідність створення підготовчого курсу, який окрім приготування кандидата для вступу до семінарії, мав працювати над розпізнанням його покликання, що в більшій мірі й було його метою⁷³. Єпархіальний єпископ та ректорат семінарії визначають власну єпархіальну практику стосовно введення підготовчого курсу, а також його форму, тривалість та зміст⁷⁴. З огляду на це, в кожній із семінарій УКГЦ є свій спосіб організації підготовчого курсу, або ж в разі його відсутності, праця над розпізнанням покликання та пропедевтичні предмети входять до загальної тривалості семінарійного навчання⁷⁵.

Зосередження довкола відкриття покликання в перших роках навчання є вкрай важливим, адже у протилежному випадку ми втрачаємо не лише роки

⁶⁹ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 6. *Напишіть кілька духовних питань, над якими найчастіше роздумуєте.*

⁷⁰ *Pastores dabo vobis*, 8.

⁷¹ Пор. Там само, 8.

⁷² Пор. *Evangelii Gaudium*, 63.

⁷³ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права*, 176.

⁷⁴ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права* УГКЦ, 180.

⁷⁵ Пор. Там само, 179.

формації, але й унікальні можливості для розвитку. Покликання для молоді людини є великим викликом, і якщо їй допомогти його відкрити та правильно відповісти на нього, отримаємо значні плоди поступу особи, що у близькому часі стануть явними⁷⁶.

З точки зору живої духовності, кандидати походять із різних суспільних середовищ, володіючи також і різним досвідом участі у церковному бутті⁷⁷, що зумовлює потребу ініціації у життя натхненне вірою.

Саме добрий духовний провід може стати тим інструментом, який допоможе кандидату духовно впорядковувати свій день, опрацювати та інтегрувати минулий життєвий досвід у своє покликання, навчить знаходити час на молитву, щоденний іспит сумління, духовні розважання та відкриє багатство середників духовного зростання⁷⁸. Що як показало опитування семінаристів є цінним особливого у питаннях духовних пошуків.

Добрий духовний супровід семінариса впродовж всього періоду навчання має першочергове значення в успішності реалізації його покликання⁷⁹, адже стає ще одним кроком у пошуках Божої волі стосовно життя та місії кандидата.

3.3.3. І спізнаєте правду, і правда визволить вас (Йо 8:32)

Кожен семінарист, як майбутній душпастир, покликаний бути людиною віри, постійно зростаючи в ній. Для цього йому слід дивитися на своє життя в правді⁸⁰.

Для людини нашого часу правда стала дійсністю більше суб'єктивною ніж об'єктивною, що добре видно з розвитку воєнного конфлікту на Сході України⁸¹ та перебігу інформаційної війни⁸², пов'язаної з ним. Безперечно, що дана дійсність не зможе знищити правду, яка є завжди однією, проте вона безперечно

⁷⁶ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 167.

⁷⁷ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 94.

⁷⁸ Пор. Шнайдер. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 4.

⁷⁹ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 94.

⁸⁰ Пор. *Pastores dabo vobis*, 73.

⁸¹ Пор. *Україна сьогодні: виклики та перспективи (оновлено)*. 16 травня 2019 // Центр «Соціальний моніторинг» smc.org.ua (28.02.2020).

⁸² Пор. Малик Я. *Інформаційна війна і Україна* // *Науковий вісник «Демократичне врядування»* 15 (2015), 5.

залишає свій слід у свідомості суспільства. Семінаристи будучи людьми свого часу, теж шукатимуть за правдою, яку вони покликані відкривати перш за все відносно себе⁸³.

Одним із критеріїв автентичності духовного життя є пошук правди про себе самого⁸⁴, що потребує від людини відваги та покірної постави. Роздумуючи про духовну формацію у світлі цінності *бути в правді*, слід перш за все згадати Таїнство Сповіді, прийшовши до якого, семінарист «погоджується на всю правду про себе, виявляючи таким чином цілковито все або наражаючись на недійсність Таїнства»⁸⁵.

Стати в правді перед Богом є поставою, яку також добре видно в молитві. З одного боку маємо організоване молитовне правило семінарії, видиму участь у якому беруть всі семінаристи, а з іншого боку зустрічаємо кожного кандидата як окрему особистість, з його власними злетами та падіннями, поразками та перемогами, кризовими етапами та періодами духовного піднесення, які людина може досвідчувати саме в цей момент життя. Постава буття в правді буде тут надзвичайно важливою, адже якщо людина поєднуватиме свій конкретний досвід життя з практикою молитви, то прямуватиме до інтеграції свого життя, в протилежному ж випадку, особа ризикує поділяти власне життя на життя духовне та життя реальне, що у своїй суті є однією дійсністю⁸⁶.

Говорячи про дану цінність, слухним буде згадати інтеграційну модель виховання, яка заснована на відповідальній реалізації свободи. Суть моделі спрямована в центр людської особистості – рівень її серця. Там людина покликана зустрітися із своїми справжніми внутрішніми поривами, щоб зрозуміти, куди вони її ведуть⁸⁷. Без прийняти постави правди про себе це неможливо виконати.

⁸³ Пор. Горошок. *Духовне життя: Середники до святості*, 444.

⁸⁴ Пор. Августин. *Практика духовного керівництва*, 13.

⁸⁵ Ястшомб Д. *Сповідь і духовне наставництво // Мистецтво сповіді. Порадник*. Львів 2014, 333.

⁸⁶ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 170.

⁸⁷ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 171.

Постава правди – незамінний елемент духовного супроводу, за допомогою якого кандидат бореться з поставою імітації духовного життя. Головним форматором семінариста є сам Господь, з допущення якого особа накопичує різноманітний життєвий досвід⁸⁸, проте саме постава правди відносно нього, допоможе правильно його пережити. Відкриваючись духівникові в правді з щораз більшою свободою, особа щораз більше відкривається на самого Господа⁸⁹, а відтак краще розуміє себе та ближніх.

3.3.4. Усьому час-пора, і на все слухна хвилина під небом (Проп 3:1)

Внутрішнє управління і діяльність семінариї регулюють два основних документи: статут і устав⁹⁰, перший з яких стосується діяльності семінарії як юридичної особи⁹¹, а другий – визначає її внутрішнє життя та устрій⁹². Одним із елементів програми дня та навчального року загалом є чіткий розпорядок, який має своє значення і вплив на формування особистості семінариста⁹³.

Результати опитування семінариї показують, що серед речей, які на думку семінаристів, є безперечно цінними у діючій формаційно-виховній системі, розпорядок дня з його чіткими межами знаходиться на першому місці⁹⁴. Проте з іншого боку бачимо дійсність, у якій вихованці висловлюються про брак часу на навчання, духовне та особисте життя, відпочинок та саморозвиток⁹⁵. Долучивши сюди також суспільний погляд, зауважимо високу швидкість життя, пов'язану з глобалізацією світу⁹⁶, розвитком масових комунікацій та медійного простору⁹⁷. Свій слід у погляді на час залишає також культура добробуту одних країн та кризовий стан інших⁹⁸. Дана дійсність дозволяє нам прийти до висновку, що час

⁸⁸ Пор. Шнайдер М. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 5.

⁸⁹ Пор. Августин. *Практика духовного керівництва*, 13.

⁹⁰ Пор. Хорттик О. *Статут. Тлумачний словник термінів канонічного права*. Тернопіль 2013, 151.

⁹¹ Пор. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*, 185.

⁹² Пор. Там само, 186.

⁹³ Пор. Там само, 194.

⁹⁴ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 12.

⁹⁵ Пор. Там само. Таблиця 11.

⁹⁶ Пор. Білокопитов Д. *Глобалізація як чинник впливу на сучасне громадянське суспільство // Державне будівництво 1 (2016) [PDF]*, 1.

⁹⁷ Пор. *Evangelii Gaudium*, 64.

⁹⁸ Пор. Там само, 53.

є наступним пунктом, на який слід звертати увагу у духовному формуванні семінариста ХХІ ст. Як наслідок формуємо цінність *бути сьогодні*.

Яким чином можна виховати кандидата настільки сильним, щоб він міг віддати себе служінню поширенню Божого Царства? Відповідаючи на це запитання слід пригадати про здоровий аскетизм, одним із елементів якого є самодисциплінування. Дотримуючись розпорядку дня семінарист пізнає правду, що не він та його бажання знаходяться в центрі Всесвіту, що віддавати є завжди кориснішим ніж приймати, що свідоме самовідречення являє собою кращу частку християнського життя⁹⁹.

Роздумуючи про духовне формування семінаристів у світлі цінності *бути сьогодні*, згадаємо про якісну характеристику часу на противагу кількісній. Спостереження закону поступовості в людському та духовному розвитку особи дозволяє краще зрозуміти швидкість, з якою кандидат просувається через необхідні стадії формування. Акцент на формуванні зрілої особи дозволяє персоналізувати формування, споглядаючи кожну особу у відповідності до її особистого темпу зросту. В такому разі характеристикою формації буде не кількість часу проведеного в спільноті, а радше його якість.

Така ж позиція залишається важливою і у духовному супроводі, вирішальним фактором якого виступає ефективність проведених зустрічей на противагу їх плановій кількості¹⁰⁰. Така постава дозволяє кандидату справді духовно формуватися переживаючи реальний досвід, на противагу формальності життя¹⁰¹.

Тенденцією наших днів є дійсність, у якій процес дозрівання молодих людей як повністю розвинених осіб триває довше, завершуючись декількома роками пізніше ніж це було раніше. З іншого боку зустрічаємо насичений побут життя семінариста, який часто не залишає вільного часу для більш серйозної застанови

⁹⁹ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 168.

¹⁰⁰ Пор. Шнайдер. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 9.

¹⁰¹ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 92.

над внутрішніми дефіцитами та проблемами¹⁰². Які внаслідок даної ситуації залишаються не вирішеними.

Підсумовуючи духовну формацію семінариста у світлі цінності *бути сьогодні* підкреслимо, що ключовим моментом формування особи в категорії ставлення до часу, буде його якісне проведення, що передбачає особистий темп зросту кожного кандидата. Метою цього формування буде поступове становлення зрілої особи, яка поряд із людською зрілістю осягатиме й духовну.

3.3.5. Ви бо, брати, покликані до свободи (Гал 5:13)

«Сучасні молоді особи, з силою і свіжістю, притаманними для їхнього віку, є носіями ідеалів, які прокладають собі шлях в історії»¹⁰³, де посеред потреб автентичності та прозорості, нової концепції і стилю взаємовідносин, пристрасного пошуку справедливого, солідарного та більш об'єднаного світу, прагма свободи займає своє місце¹⁰⁴. Тема є актуальною, що впливає і з опитування семінаристів, де брак свободи згаданий посеред інших викликів¹⁰⁵, що дозволяє нам говорити про цінність *бути свободним*.

Сьогоднішнє суспільство позначене упадком загальнолюдських цінностей в багатьох сферах життя, в якому людина часто будує його за власними ідеалами. Суб'єктивізм, який характеризує сучасність, не приймає світ, до якого належить особа, а радше твориться за власними правилами людини¹⁰⁶. Що також залишає свій відбиток у сприйнятті особою власної свободи.

Навчаючись в духовній семінарії, особа дарує свою автономію форматорам, що при більш пізньому вступу до духовного закладу стає складніше сповнити. Проте ця особиста деконструкція являє собою надзвичайно важливу частину формації, яка осягається завдяки поверненню до духовних основ. Даний процес

¹⁰² Пор. Шнайдер. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 8.

¹⁰³ *Pastores dabo vobis*, 9.

¹⁰⁴ Пор. Там само, 9.

¹⁰⁵ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 11, Таблиця 13.

¹⁰⁶ Пор. Jamison C. *A Reflections on the Qualities of Candidates Entering Seminary and the Formation Implications // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 64.

супроводжується стресом, проте якщо з ним добре справиться форматор – ключовий момент формації буде досягнуто¹⁰⁷.

Свобода людини тісно пов'язана з вибором, який вона робить прямо зараз у своєму житті. Допоки людина може обирати – вона є свobodною, коли ж рішення їй накинута проти її волі – людина втрачає свободу, адже воля не має можливості обирати¹⁰⁸. Отже, «свобода людини ґрунтується на волі, якої ніхто не може силою до чогось схилити, доки вона сама не піддається»¹⁰⁹. Іншими словами кажучи, допоки семінарист з власної волі не прийме внутрішні правила семінарії, вільно обравши їх дотримуватися, він постійно відчуватиме брак свободи, адже розумітиме, що робить це не з вибору, а з примусу. Рівно ж у питаннях духовного супроводу: допоки семінарист не бажатиме духовно зростати ніякі зовнішні вказівки не матимуть на нього впливу¹¹⁰. Звідси випливає одне із важливих завдань формації – допомогти молодій особі жити у правдивій внутрішній свободі¹¹¹, яка у відповідальності здатна приймати життєві труднощі.

Підсумовуючи цінність *бути свobodним* підкреслимо, що християнин завжди повинен діяти з цілковитою свободою та відповідальністю, які є пов'язаними з вільною волею людини. Важливою функцією провodu семінарії, як також і духовного супроводу, буде «допомогти особі вільно та відповідально обирати те, що треба вчинити перед Богом, будучи по-християнськи зрілим»¹¹².

3.3.6. Приклад дав я вам, щоб і ви так робили (Йо 13:15)

Духовне життя семінарста, як майбутнього священника, «формується та визначається поставою і прикладом поведінки, які були притаманні Ісусу Христу, Главі та Пастирю Церкви»¹¹³.

¹⁰⁷ Пор. Jamison C. *A Reflections on the Qualities of Candidates Entering Seminary and the Formation Implications // Models of Priestly Formation*, 66.

¹⁰⁸ Пор. Корчагін К. *Христова благовість спасіння*. Львів 1998, 16.

¹⁰⁹ Там само, 16.

¹¹⁰ Пор. Шнайдер М. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 9.

¹¹¹ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 98.

¹¹² Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого Милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників*, 109.

¹¹³ *Pastores dabo vobis*, 21.

Попри формацію за взором постави та прикладу Ісуса Христа, існує також дійсність значного впливу на життя семінарста прикладу духовних осіб та мирян, що впливає з результатів опитування. Дослідження говорить, що посеред речей, які семінарсти вважають недостойними у духовному житті, перше місце посідає брак доброго прикладу життя духовних осіб (19 % опитаних висловили таку позицію)¹¹⁴, проте якщо проаналізувати відповідь на питання: «Що Вас надихає в духовному житті?», то отримаємо 46 % відповідей із зазначення пункту – добрий приклад богопосвячених осіб, мирян¹¹⁵. Отримані дані дозволяють нам виявити велике значення прикладу життя у духовній формації семінарста та говорити про нього в якості цінності *бути прикладом*.

К. Ранер писав, що стан священства в майбутньому буде залежним від відповіді на запитання про те, чи дійсно священник є людиною, яка живе серцем і центом свого особистого існування як той, хто є свідком віри і пробуджує її в інших¹¹⁶. Радісний та натхненний священник може багато чим послужити, надихаючи при цьому інших, натомість священник, який не живе своїм священством – стає тягарем не лише для себе самого, але й для тих, хто повірений його опіці¹¹⁷. З огляду на це слушним буде знову пригадати про важливість формації людини до священства, ключем та показником якої буде цілісність самого семінарста та розуміння формації як тривалого процесу – паломництва впродовж усього життя¹¹⁸.

Душпастирство сьогодні полягає не у вмінні переконувати, а є в першу чергу формою життя, яка власне переконує інших теж вірити¹¹⁹. До такого життя, як майбутній священник, також покликаний і семінарст.

¹¹⁴ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 13.

¹¹⁵ Пор. Там само Таблиця 14.

¹¹⁶ Пор. Rahner K. *The Point of Departure in Theology for Determining the Nature of the Priestly Office Theological Investigations*. London 1974, 56.

¹¹⁷ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 177.

¹¹⁸ Пор. Rahner K. *The Point of Departure in Theology for Determining the Nature of the Priestly Office Theological Investigations*, 57.

¹¹⁹ Пор. Шнайдер. *Виклики у супроводі семінаристів та в їх провадженні до подружнього або безжениого стану*, 5.

Роздумуючи про цінність *бути прикладом* слід пригадати про небезпеку яка стоїть перед сучасними семінаристами, які будучи дітьми свого часу, небагато чим відрізняються своєю поведінкою від ровесників. Суть загрози полягає у можливості кандидата до священства вести два стилі життя: духовне – в семінарії та світське поза нею. Без бажання семінариса поєднати їх в одне – вони існуватимуть паралельно, вносячи негативні наслідки у формацію кандидата. Приклад життя духовних осіб, які живуть одним нероздільним життям – потягатиме за собою і семінаристів, які щойно починають цю дорогу.

Щодо питань духовного супроводу, то духовний отець є тим, хто бере участь в конкретному житті особи, стає для неї опорою, надаючи їй практичну допомогу. Важливим аспектом цієї співпраці є особисте свідчення віри та приклад власного життя духівника, які промовляють набагато ефективніше ніж теоретичні знання¹²⁰.

Підсумовуючи вищесказане слід наголосити, що «сучасні обставини вимагають свідчення про те, що священничу ідентичність людина переживає у радості та надії»¹²¹. Такого свідчення, як дитина свого часу, потребує і семінарист.

3.3.7. Все в них було спільне (Ді 4:32)

Одним із важливих аспектів семінарійної формації є спільнотне життя, яке «вимагає від кожного семінариса вчитись життєвим навичкам людських взаємин, що зумовлене спільним побутом, виконанням різних завдань, робіт, спільним життям і відносинами»¹²².

У зв'язку із викликом міграції, який сьогодні притаманний для українського суспільства¹²³ вартість справжньої спільноти зростає, що також впливає і з

¹²⁰ Пор. Шнайдер. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 8.

¹²¹ Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого Милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників*, 1.

¹²² Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*, 194.

¹²³ Пор. Кремень О. – Гавриш О. *Міграційні процеси в Україні: особливості, причини та їх наслідки* // *Економічний простір* 76 (2013), 18.

опитування семінаристів, які висловлюючись про загальні позитивні речі в семінарії, на першому місці визначають спільнотний дух (22% опитаних)¹²⁴. Це дозволяє розглядати перспективи духовної формації семінарста у світлі цінності *бути спільнотою*.

Життя в спільноті є школою любові ближнього, до якої закликає нас Христос¹²⁵. Ця любов виходить за межі любові до себе самого, що нам Спаситель показав, померши за нас на хресті. В Євангелії також читаємо, що хто багатиме спасти своє життя – той його погубить, проте хто погубить його заради Христа – той його знайде¹²⁶. Допоки людина не ставатиме зрілою особистістю, їй буде складно жертвувати свій час та зусилля на користь інших – вона завжди боротиметься за власну самореалізацію. Через це їй буде важче відчутися християнську радість та внутрішнє наповнення, яке відчуває кожен, хто жертвує себе у служінні ближньому¹²⁷, чому життя у спільноті є чудовою нагодою.

За словами Папи Бенедикта XVI, бути християнином не є результатом етичного вибору чи високих ідей – це завжди зустріч з подією, особою, яка дарує життю новий горизонт та рішучий напрямок. Правдива зустріч з іншою людиною є ще одним кроком до формації семінарста в правді, без одягання масок, та без гри необхідних ролей¹²⁸.

«Семінарія Ісуса» не була будівлею – вона була відносинами. Для його учнів формація була важкою подорожжю людського та духовного становлення – подорожжю до справжньої любові, яку вони долали, будучи людьми різного віку, способів мислення, поведінки, походзячи з різних прошарків суспільства. Їх єднано покликання, яким кожен з них був запрошений, та відповідаючи на яке, йшов, крокуючи своїм власним шляхом. І саме спільноті учнів, а не окремій людині, Христос поручає голосити Добру новину, християчи тих, що увірували¹²⁹.

¹²⁴ Пор. Додаткові матеріали. Таблиця 15.

¹²⁵ Пор. Лк 10:27.

¹²⁶ Пор. Баркли В. *Комментарии Баркли: от Матфея. Глава 16 // Библия тека. Собрание переводов Библии, толкований, комментариев, словарей.* bible-teka.com (15.05.2020).

¹²⁷ Пор. Zollner. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*, 168.

¹²⁸ Пор. O’Gorman K. *Analoga Ecclesiae – Models of Priesthood: Some Implications for Formation // Models of Priestly Formation.* Minnesota 2019, 76.

¹²⁹ Пор. Мк 16: 15-16.

Спільнота Христових апостолів є одним цілим – широко різноманітна всередині, проте з єдиним главою – Ісусом¹³⁰. Таким залишається і покликання для спільнот семінарій ХХІ ст.

Підсумовуючи вартість цінності *бути спільнотою*, зауважимо, що для доброї духовної формації кандидата в душі внутрішніх відносин з Господом, йому необхідна спільнота, яка допоможе звільнитися від духовної поверховості, нарцисизму, індивідуалізму, невмінні прислухатися до інших і всякого роду кар'єризму, зосередженості на зовнішності, надмірній самовпевненості у власних знаннях¹³¹. Спільнотне життя повинно навчити кандидата дивитися на власну віру не як на дар для самого себе, проте як на благодать для служіння ближнім¹³².

Розглянувши питання третього розділу, приходимо до важливих висновків. Серед багатьох елементів духовної формації ключове місце належить питанню духовного супроводу, що впливає як з навчання Церкви так і з практичного досвіду, здобутого командою українських форматорів під час відвідин французьких семінарій. Це дозволяє нам говорити про раціональність даного акценту також і у світлі формації сучасного семінареста УГКЦ.

Проте тут також слід врахувати важливі акценти, які вдалося виявити завдяки аналізу контексту сучасного світу, реального стану українського суспільства, а також викликів внутрішнього життя семінаристів, отриманих завдяки опрацюванню анонімного опитування 553 вихованців духовних семінарій. Цими акцентами є сім цінностей, які в ході дослідження було окреслено у парі з дієсловом *бути*, що у своїй суті підкреслює бажання семінареста зростати у даній цінності самому та прагнення кандидата бачити дані цінності в інших.

Отже, духовна формація семінареста УГКЦ у світлі викликів сучасності буде формацією зрілої особистості у цінностях: бути людиною, бути

¹³⁰ Пор. Dolphin. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward*, 101.

¹³¹ Пор. Шнайдер М. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів*, 1.

¹³² Пор. Jamison. *A Reflections on the Qualities of Candidates Entering Seminary and the Formation Implications*, 66.

покликаним, бути в правді, бути сьогодні, бути свободним, бути прикладом, бути спільнотою. Особливий наголос духовної формації, згідно вищезазначених цінностей, лежить на особистому духовному супроводі.

ВИСНОВОК

Провівши дослідницьку роботу, вдалося дійти до наступних висновків. Перш за все слід наголосити, що основою будь-якого християнського покликання є випереджуюче та цілком безкорисливе обрання Отця, «який благословив нас із неба всяким духовним благословенням у Христі. Бо в Ньому Він нас вибрав перед заснуванням світу, щоб ми були святі й бездоганні перед Ним у любові» (Еф 1:3-4). Таким є і покликання до священничого стану, яким сьогодні Господь продовжує взивати до сердець молодих осіб, очікуючи від них свobodної та рішучої відповіді.

Випробуючи духа, молода особа вступає до духовної семінарії, піддаючись процесу формації, де очікує в спокої серця, почути тихий голос Господа, розпізнаючи власне покликання. Крокуючи шляхом формації, кандидат розвиває у собі ідентичність Ісуса Христа – Правдивого душпастиря, щораз більше уподібнюючись до Вічного Первосвященника. Посеред інших складових формаційного процесу, важливими будуть елементи особистого та спільнотного супроводу, що допоможуть кандидату краще приготуватися до майбутнього служіння.

Сфера формації кандидатів до священства є важливим напрямком діяльності УКГЦ, про що свідчить активна праця Патріаршої комісії у справах духовенства. Відчитуючи знаки часу та шукаючи відповіді на щораз нові виклики, структура видала та продовжує видавати чимало важливих документів, які дозволяють організувати процес виховання семінаристів, йдучи в ногу з часом та у відповідності до актуального навчання Церкви.

Варто підкреслити що процес формації, який складається з чотирьох важливих вимірів: загальнолюдського, духовного, інтелектуального та душпастирського, все ж залишається цілісною дійсністю, яка діючи у гармонії, дозволяє гідно приготувати кандидата до прийняття священничого сану.

Кожен із формаційних вимірів зосереджується довкола конкретної сфери виховання, проте із центральним місцем у них особливої єдності з любов'ю Христа та відносин з Господом – Добрим Пастирем. Саме Він є Тим, Хто відповідаючи на зусилля самої особи, у нерозлучному спілкуванні з Отцем та за посередництвом Святого Духа, здійснює внутрішню переміну особистості, вчиняючи її готовою прийняти безкорисливий дар священства.

Божий поклик є незмінний, проте змінним є час та обставини, у яких він дається особі. Щоб допомогти кандидату його почути, розпізнати та утвердитися в ньому, слід звертати увагу на знаки часу, відповідно трактуючи його виклики. У межах даного дослідження було виявлено актуальні виклики сучасності у трьох дійсностях: світ, Україна та внутрішньосемінарійне життя. Завдяки критичному погляду Папи Франциска, поданому в його апостольському повчанні *Evangelii Gaudium*, вдалося встановити виклики сучасного світу, які Понтифік об'єднує під назвою *кризи суспільного обов'язку*. Серед них найважливішими є: зростаюча економіка виключення, керована законом конкурентоспроможності, культ грошей, які за процвітаючої корупції стають вагомим аргументом вирішення проблемних питань, а також нерівність суспільних можливостей, яка провокує різні форми агресії. Слід пригадати також деякі виклики сучасної культури, позначеної надмірним суб'єктивізмом, перевагою зовнішньої видимості над внутрішньою дійсністю, занепадом культурних коренів та національної ідентичності, значно переповненого медійного простору, у нестримному потоці якого, стає все складніше відчитати автентичну інформацію. Також слід зауважити виклик поширення нових релігійних рухів, що характеризуючись фундаменталістськими тенденціями часто можуть пропонувати духовність без Бога. Не можемо оминати увагою й зростаючу кризу сім'ї, яка завдає щораз більшого удару головній клітині суспільства.

Дані виклики стосуються також і України проте її дійсність характеризується своїми особливостями, які вдалося виявити завдяки критичному аналізу даних статистичних опитувань соціологічних груп та

компаній. Згідно їх результатів було визначено, що для пересічного українця трьома основними проблемами у 2018-2020 р. є: воєнний конфлікт на Сході України, близько 8-мільйонна міграція українського населення та настрої пов'язані з нею, а також економічна криза, яка супроводжує громадян нації, надаючи життю свої акценти. Ці виклики також впливають на семінариста, який готується стати священником, адже перед вступом до семінарії, він у них зростає, а після її завершення буде покликаним саме у них здійснювати своє служіння.

Третя дійсність є найбільш близькою до питання формації у семінаріях, адже отримана безпосередньо завдяки критичному аналізу результатів анонімного опитування 553 семінаристів 6-ти духовних семінарій України, яке кандидати пройшли у 2018р. Під час дослідження вдалося відповісти на питання: «Хто такий семінарист?», виявивши географію походження кандидата, досвід його попередньої освіти, склад сім'ї, майбутні очікування. Роздумуючи над елементами духовної формації у світлі викликів сьогодення, варто також взяти до уваги факт, що 75 % кандидатів є особами віком від 19 до 25 років, що безперечно має значення. Аналіз питань, пов'язаних з організацією духовного життя показав важливість присутності духівника, його участі у процесі формації особи, а також ставлення семінариста до різних елементів духовного зросту.

Аналіз питань відкритого типу допоміг проаналізувати ставлення семінаристів до діючої формаційно-виховної системи, акцентуючись на її сильних та слабких сторонах; бачення кандидатами духовного життя, з елементами, які семінаристи вважають недостойними, а також з речами, які їх надихають. У завершенні вдалося розглянути питання загальних позитивних речей у спільноті, а також найбільш актуальних питань духовного характеру, над якими кандидати часто роздумують. За даними викликами вдалося виявити цінності, які є важливими для молодшої особи, що готується ступити на шлях священства.

Третій розділ дослідження зосередився довкола роздумів саме про духовну формацію та про духовний супровід як її ключовий елемент. У його першій частині було взято до уваги досвід групи українських форматорів, здобутий під

час відвідин 5-ти сучасних французьких семінарій, який було проаналізовано крізь призму акценту саме духовного формування кандидатів. Незважаючи на різні особливості формації семінаристів, усі семінарії притримуються одного принципу – саме духівник є ключовою особою формації кандидата.

Беручи до уваги виокремлені у дослідженні виклики сьогодення, послуговуючись навчанням учительського уряду Церкви та користуючись здобутим у Франції досвідом, у другій частині розділу, було розглянуто сім цінностей, у якості акцентів духовної формації, на які слід звернути увагу, роздумуючи над формацією сучасного семінареста УГКЦ.

Дані цінності досліджено у словосполученні із дієсловом *бути*, що наголошує на прагненні кандидата розвивати їх у собі, а також бажанні семінареста бачити їх в оточуючих. Ними є наступні сім цінностей:

- *бути людиною*, яка наголошує на важливості становлення афективної зрілості особистості із прийняттям своїх сильних та слабких сторін, із інтегрованою сферою статевості;

- *бути покликаним*, яка наголошує на великому бажанні кандидата розпізнати своє покликання, вірно обрати майбутній стан, а також відповісти на Боже запрошення до Його святого служіння;

- *бути в правді*, що наголошує на спразі кандидата до пізнання правди, найперше по відношенню до себе, а відтак і до оточуючої дійсності;

- *бути сьогодні*, що показує цінність часу у житті молоді людини, яка готується до священства, а також важливість його раціонального використання;

- *бути свободним*, яка пригадує нам про елемент дарування власної автономії настоятелям, а також про труднощі, які виникають внаслідок цієї важливої особистої деконструкції. Слід прикласти усіх зусиль, щоб приймаючи внутрішні правила життя семінарії, особа не втрачала відчуття власної свободи, проте розуміла даний вчинок, як крок особистої відповідальності.

- *бути прикладом*, яка говорить про цінність прикладу для формації особи, адже у випадку його негативної сторони стає відштовхуючим фактором, проте у

разі його позитивного звершення, стає удвічі сильнішою мотивацією. Саме приклад промовляє як ніщо інше.

- *бути спільнотою*, наголошує на позитивному факторі присутності спільноти як елементу формаційного процесу, а також виявляє значний позитивний вплив на становлення особи майбутнього душпастиря, який буде покликаний служити саме спільноті.

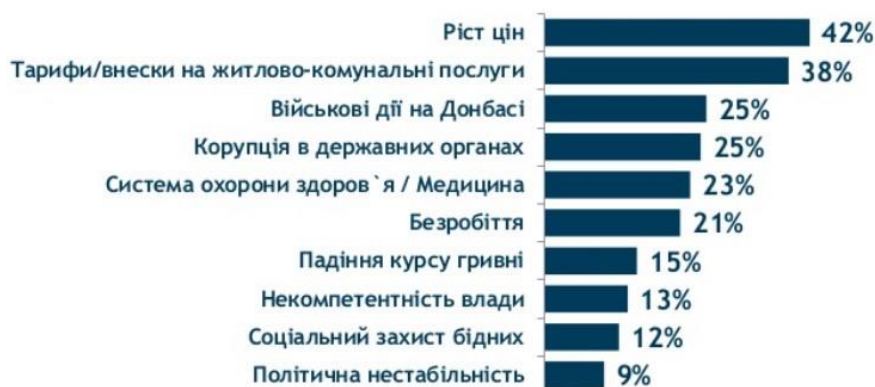
Дане дослідження не є вичерпним, а лише розкриває можливі акценти у сфері формації кандидатів до священства, відштовхуючись від знаків часу сучасності. Обрана тема має перспективу розвитку, та наділена значною актуальністю, адже світ завжди потребував, потребує і буде потребувати справді святих священників, які будучи вірними та радісними реалізаторами свого покликання, не лише гідно сповнятимуть свої обов'язки, але й прикладом власного життя, надихатимуть оточуючих шукати причин їх видимої надії. З огляду на це, слід прикласти максимум зусиль для організації, дослідження, та постійного вдосконалення системи формації семінаристів, та їх гідного провадження до священства.

Працюючи над темою, слід зауважити нестачу критичної літератури, яка би допомогла виявити та проаналізувати виклики формації у семінаріях УГКЦ, що у своїй суті стає ще одним аргументом на користь подальшого опрацювання даного напрямку.

ДОДАТКОВІ МАТЕРАЛИ

Таблиця 1. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні¹.

Будь ласка, скажіть, які ТРИ проблеми з перелічених є найважливішими для Вас особисто?

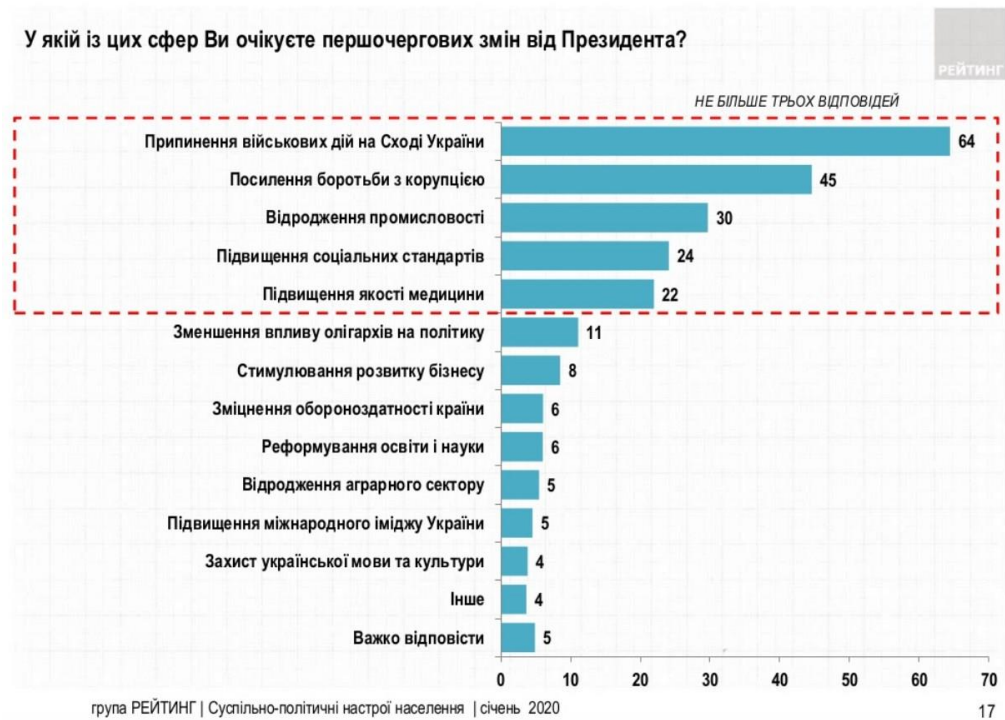
Таблиця 2. Соціально-політична ситуація в Україні².

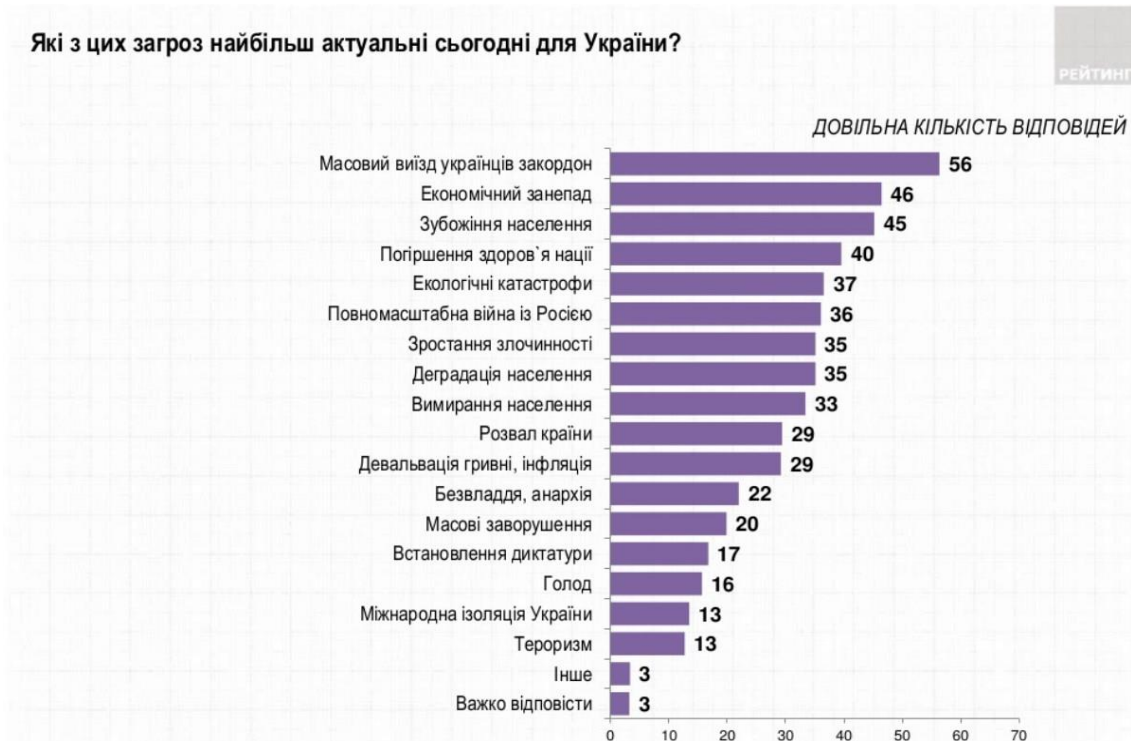
¹Аудиторія: населення України від 18 років і старше. 2400 респондентів. Терміни проведення дослідження: 15-31 березня 2018 р. Пор. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні: опитування IRI // ratinggroup.ua (18.02.2020), слайд 38.

²Аудиторія: населення України від 18 років і старше. 2000 респондентів. Терміни проведення дослідження: 5-10 березня 2019 р. Пор. Соціально-політична ситуація в Україні // socis.kiev.ua (19.02.2020), слайд 4.

Таблиця 3. Суспільно-політичні настрої населення³.

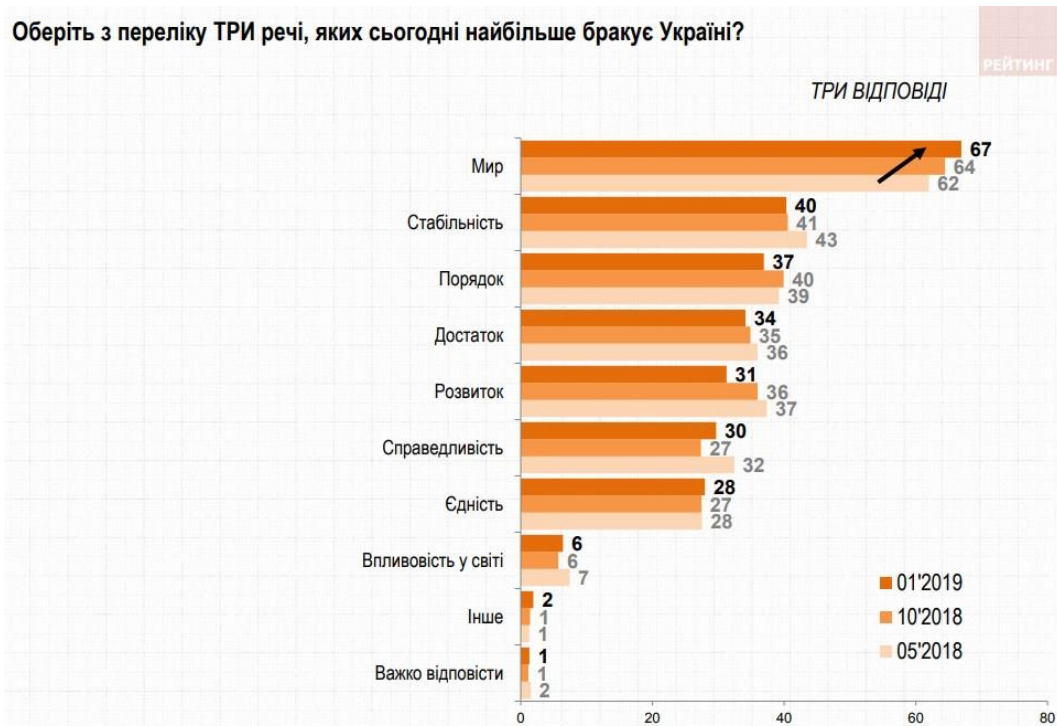
Таблиця 4. Настрої та оцінка загроз українцями⁴.

³Аудиторія: населення України від 18 років і старше. 2500 респондентів. Терміни проведення дослідження: 22-26 січня 2020 р. Пор. Суспільно-політичні настрої населення // ratinggroup.ua (20.02.2020), слайд 17.

⁴Аудиторія: населення України від 18 років і старше. 10000 респондентів. Терміни проведення дослідження: 19-30 січня 2019 р. Пор. Настрої та оцінка загроз українцями // smc.org.ua (23.02.2020), слайд 29.

Таблиця 5. *Настрої та оцінка загроз українцями*⁵.

Таблиця 6. *Суспільно-політичні настрої населення*⁶.

⁵Пор. *Настрої та оцінка загроз українцями* // smc.org.ua (23.02.2020), слайд 7.

⁶Пор. *Суспільно-політичні настрої населення* // ratinggroup.ua (22.02.2020), слайд 5.

Таблиця 7. Суспільно-політичні настрої населення.⁷

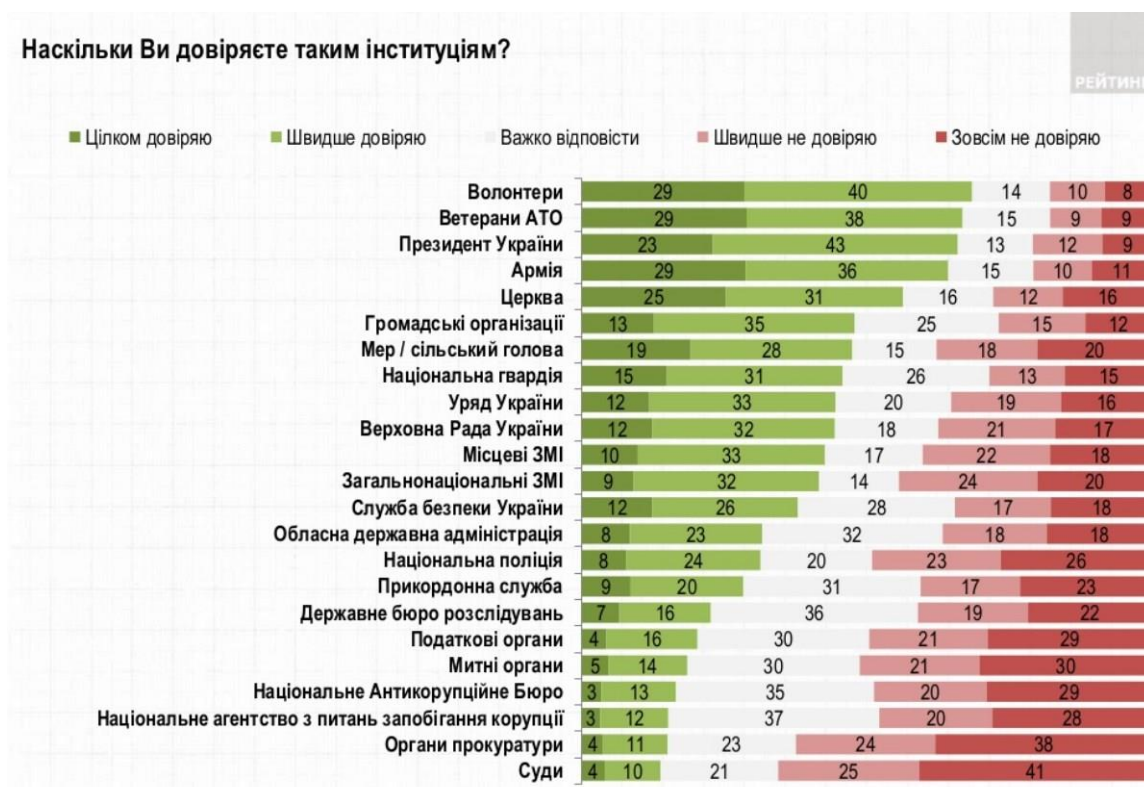
Таблиця 8. Соціально-політична ситуація в Україні.⁸

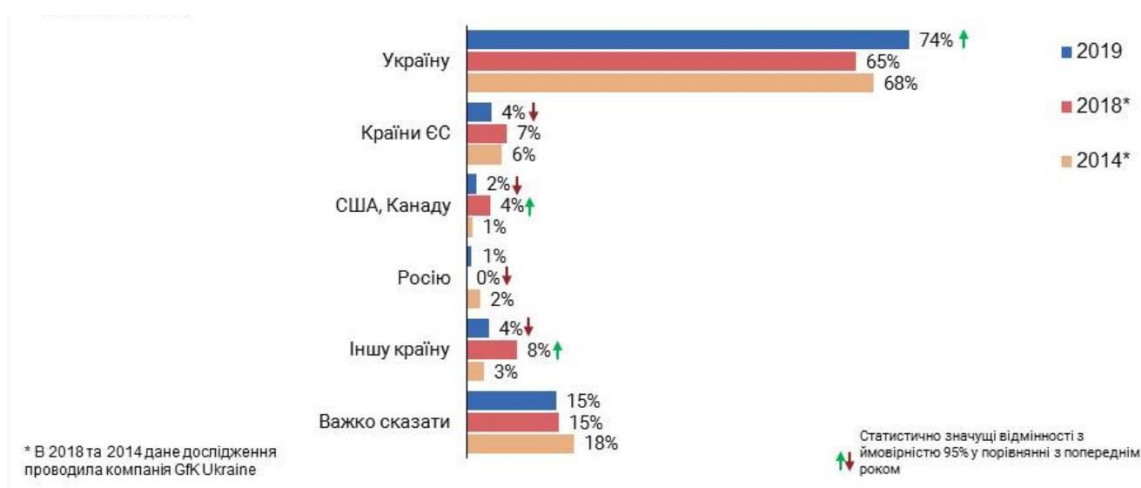
⁷Пор. Суспільно-політичні настрої населення // ratinggroup.ua (22.02.2020), слайд 27.

⁸Аудиторія: населення України від 18 років і старше. 2000 респондентів. Терміни проведення дослідження: 1-10 лютого 2020 р. Пор. Результати соціологічного дослідження «Соціально-політична ситуація в Україні — лютий 2020» // socis.kiev.ua (23.02.2020).

Таблиця 9. Динаміка оцінки ситуації в країні⁹.

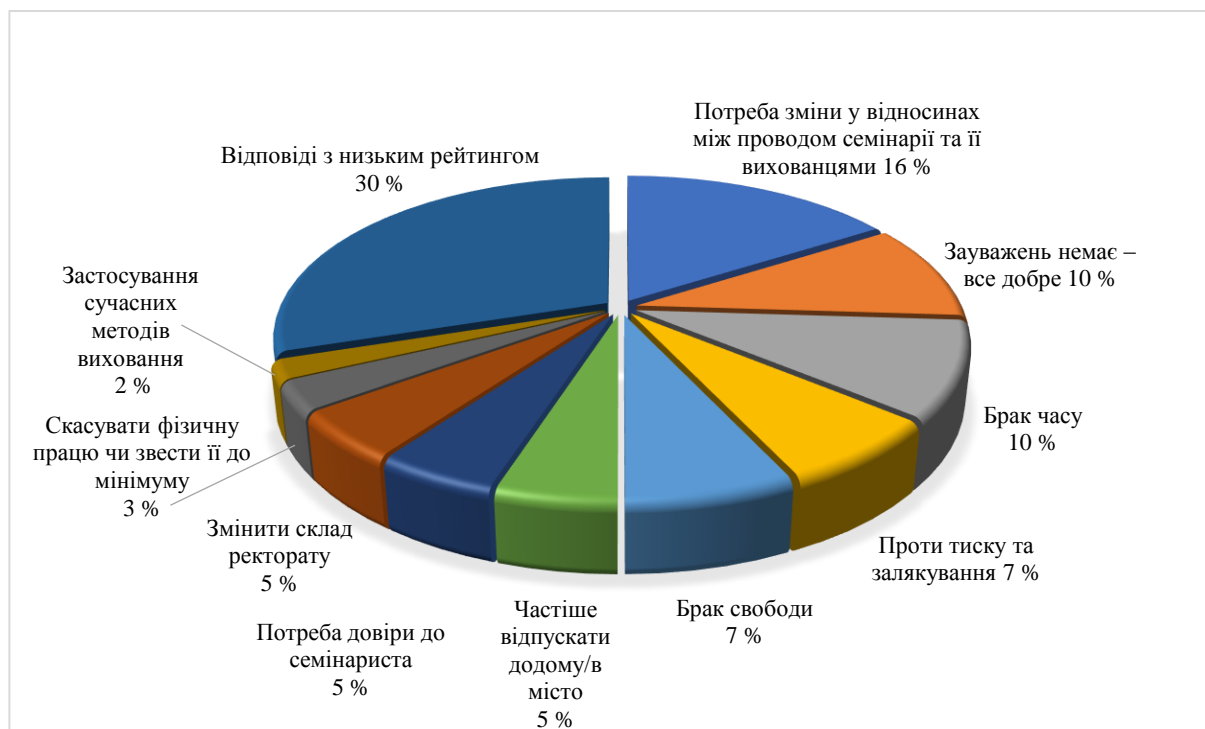
Таблиця 10. Яку країну Ви б обрали для народження, коли би у Вас була така можливість¹⁰?

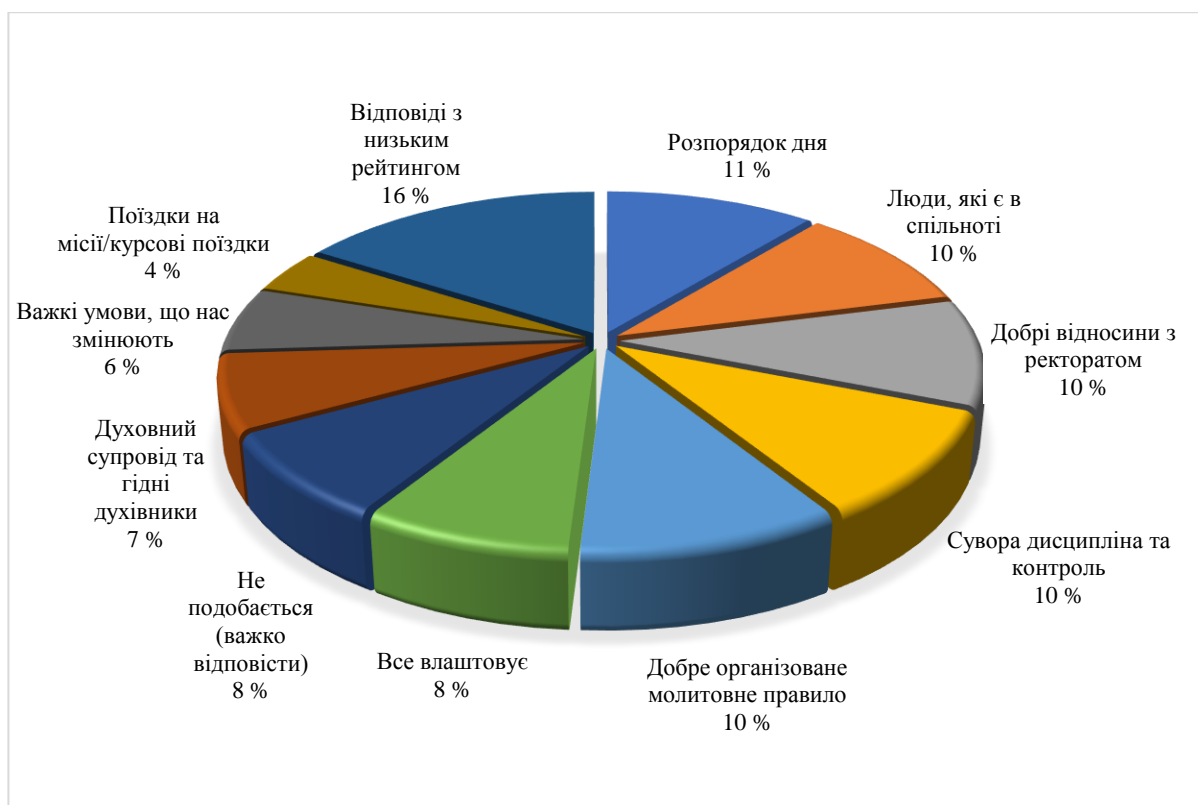
⁹Аудиторія: населення України від 18 років і старше. 2500 респондентів. Терміни проведення дослідження: 19-22 жовтня 2019 р. Пор. Динаміка оцінки ситуації в країні. Жовтень 2019 // ratinggroup.ua (24.02.2020), слайд 19.

¹⁰Пор. 74 % українців обрали б Україну як країну народження, якби в них була така можливість // sapiens.com.ua (24.02.2020).

Таблиця 11. Що Ви хотіли б змінити у формаційно-виховній системі семінарії¹¹?

Таблиця 12. Що Вам подобається у формаційно-виховній системі семінарії¹²?

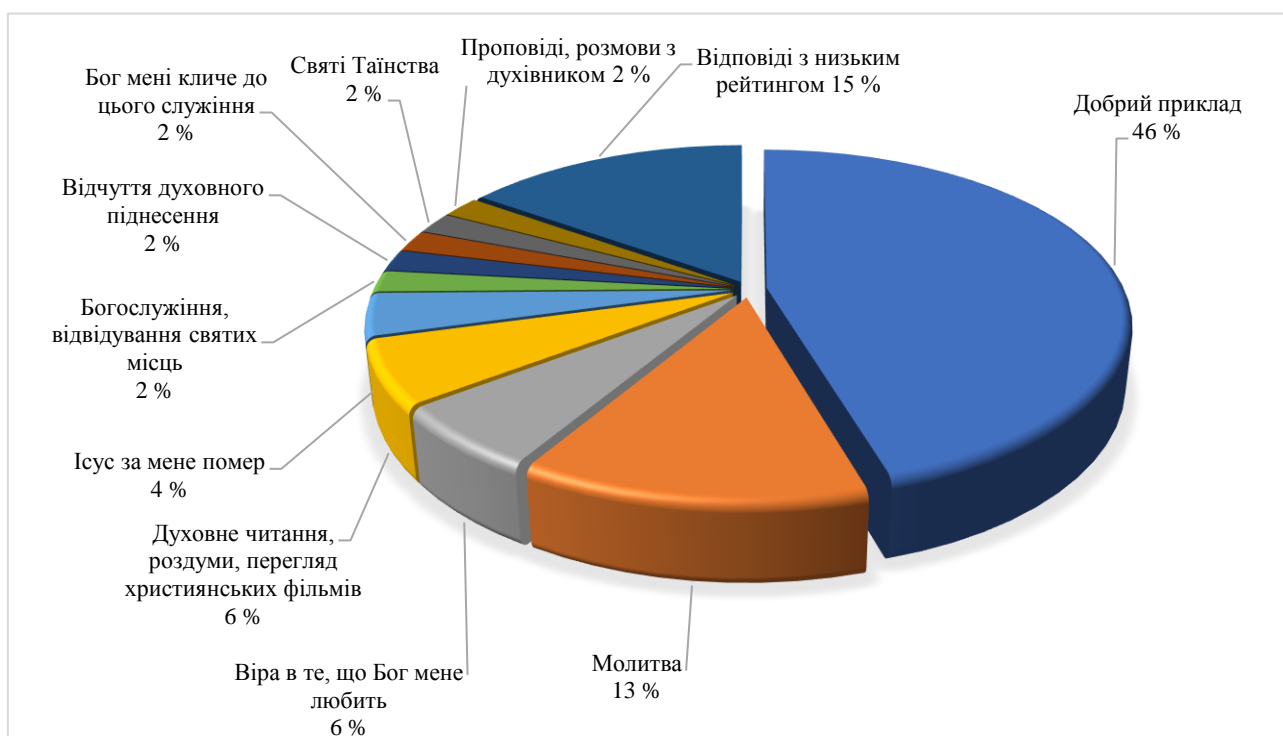
¹¹Пор. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні*, 65-71.

¹²Пор. Там само, 71-73.

Таблиця 13. Що ви вважаєте недостатнім (недостойним) у духовному житті семінарії¹³?

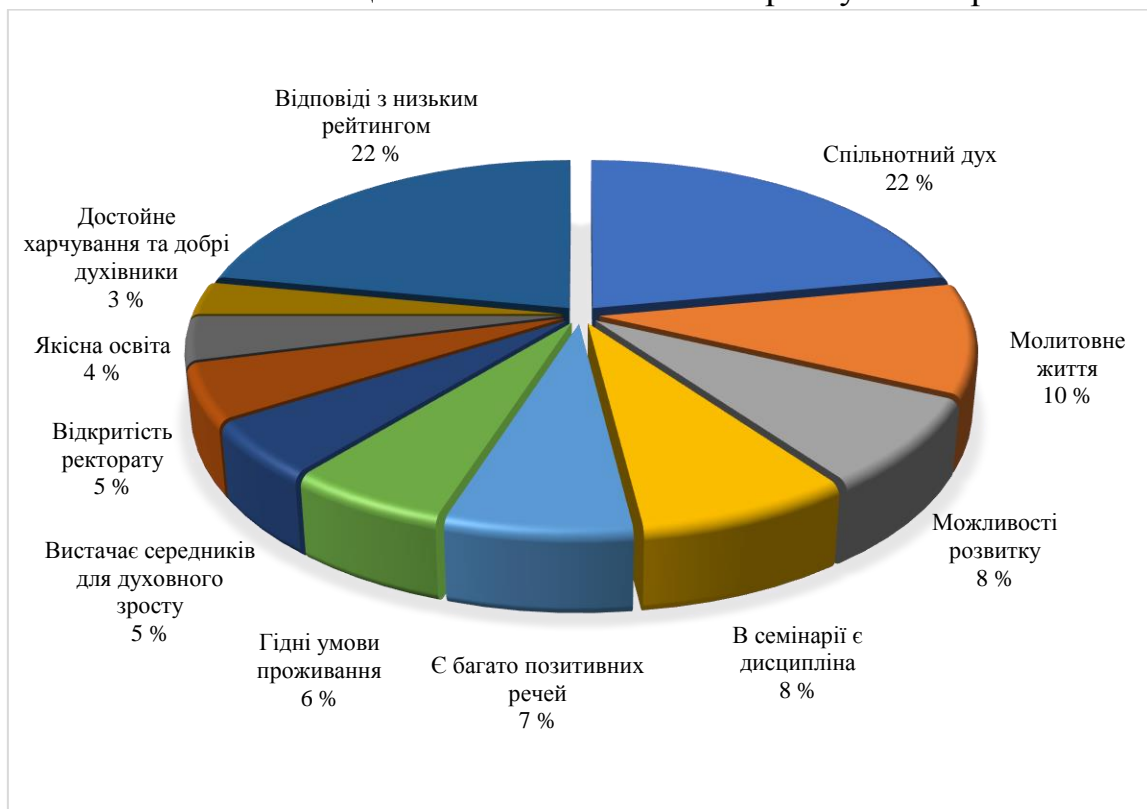
Таблиця 14. Що надихає Вас в духовному житті¹⁴?

¹³Пор. *Відповіді студентів семінарії УГКЦ в Україні, 19-22*.

¹⁴Пор. Там само, 22-25.

Таблиця 15. Загальні позитивні речі у семінарії¹⁵.

Таблиця 16. Напишіть кілька духовних питань, над якими найчастіше роздумуєте.¹⁶

¹⁵Пор. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні*, 119-121.

¹⁶Пор. Там само, 34-38.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТУРАТУРА

Джерела й основна

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. І. Хоменко, Рим 2007.
2. Marmion D. – Mullaney M. – Salvan R. *Models of Priestly Formation. Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future*. Minnesota 2019.
3. United States Conference of Catholic Bishops. *Program of Priestly Formation. Fifth edition*. Washington 2006.
4. *Відповіді студентів семінарій УГКЦ в Україні* [PDF].
5. II Ватиканський собор. Декрет про священниче виховання *Optatam totius* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 181-195.
6. II Ватиканський собор. Декрет про служіння і життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 302-333.
7. Патріарша комісія священничого виховання у семінаріях УГКЦ. *Програма евангелізації та місійного виховання кандидатів у священство в семінаріях УГКЦ*. Київ 2009.
8. Патріарший Синод Єпископів УГКЦ. *Напрями підготовки кандидатів до священства в УГКЦ* [PDF], Київ 2009.
9. Патріарша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека. Ratio Fundamentalibus Institutionis Sacerdotalis* // збірка документів Церкви, перекл. з італ. Зінченко К. Львів 2018, 344-456.
10. Патріарша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека. Directorio per il ministero la vita dei presbiteri* // збірка документів Церкви, перекл. з італ. Зінченко К. Львів 2018, 182-343.
11. Патріарша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека. Pastores dabo vobis* // збірка документів Церкви, перекл. з італ. Зінченко К. Львів 2018, 9-181.

Допоміжна література

1. Barry W. – Connolly W. *Kierownictwo duchowe w praktyce*. Krakow 1992.
2. Dolphin B. *Training for Catholic Priesthood in Ireland Today: Looking Back to Look Forward // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 89-104.
3. Jamison C. *A Reflections on the Qualities of Candidates Entering Seminary and the Formation Implications // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 61-72.
4. Kartje J. *Forming the Parish-Priestly Integrated Identity // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 147-162.
5. Manenti A. – Guarinelli S. – Zollner H. *Formation and the Person: Essays on Theory and Practice*. Leuven 2007.
6. Muszynski H. *Istotne wymiary formacji kaplanskiej*. Krakow 1993.
7. O’Gorman K. *Analogia Ecclesiae – Models of Priesthood: Some Implications for Formation // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 73-88.
8. Rahner K. *The Point of Departure in Theology for Determining the Nature of the Priestly Office Theological Investigations*. London 1974.
9. Ronald D. *An International Perspective on Priestly Formation // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 127-147.
10. Rostworowski P. *Kierownictwo duchowe. Kilka zasad wskazowek*. Krakow 1997.
11. Zollner H. *Formation of Priests: Assessing the Past, Reflecting on the Present, Imagining the Future // Models of Priestly Formation*. Minnesota 2019, 163-177.
12. Августин Ю. *Практика духовного керівництва / перекл. Кривобочок О.* Львів 2015.
13. Аквінський Т. *Summa Theologiae I*. [PDF].
14. Бенедикт XVI. *Енцикліка Caritas in Veritate*. Львів 2011.
15. Білокопитов Д. *Глобалізація як чинник впливу на сучасне громадянське суспільство // Державне будівництво 1 (2016) [PDF]*.
16. Боков О. – Любарська А. *Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення як індикатор для удосконалення соціально-економічної політики України // Ефективність державного управління 2 (2017) 79-85*.

17. Вишковський П. *Пізнай своє покликання*. Обухів 2004.
18. Війтович В. *Сучасний стан молоді та тенденції в Європі // Молодь у Церкві третього тисячоліття. Матеріали IV сесії Патраршого Собору УГКЦ*. Львів 2009, 80-83.
19. Гільдебранд Д. *Етика*. Львів 2002.
20. Горошок І. *Духовне життя: Середники до святості*. Жовква 2012.
21. *Духовні конференції для семінаристів УГКЦ*. Львів 2015 [PDF].
22. Жак Ф. *Свята Тереза з Лізьє. Шлях довіри і любови* / перекл. з фр. Дух І. Львів 2017.
23. Золотоустий І. *Про священство*. Львів 2001.
24. Іван Павло II, Післясинодальне апостольське повчання *Ecclesia in Asia // The Holy see vatican.va* (18.02.20).
25. Іван Павло II. Апостольське післясинодальне повчання *Familiaris Consortio*. Львів 2008.
26. II Ватиканський Собор. Декрет про засоби масової комунікації *Inter Mirifica // Catholic news service agnuz.info* (19.02.20)
27. II Ватиканський собор. Декрет про місійну діяльність Церкви *Ad gentes // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 265-301.
28. II Ватиканський собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen gentium // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 55-117.
29. II Ватиканський собор. Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 334-417.
30. II Ватиканський собор. Конституція про святу літургію *Sacrosanctum Concilium // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 265-301.
31. Кашук М. *Особливості управління співробітниками X, Y та Z поколінь // Житомирський державний університет ім. І. Франка* [PDF].

32. Київська Трьохсвятительська духовна семінарія, *Внутрішній устав*, Київ 2018.
33. *Кодекс Канонів Східних Церков, латинсько-українське видання* / перкл. Кобій Й. Рим 1993.
34. Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого Милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників* / перекл. з італ. Курилець Т. Львів 2018.
35. Корчагін К. *Христова благовість спасіння*. Львів 1998.
36. Кремень О. – Гавриш О. *Міграційні процеси в Україні: особливості, причини та їх наслідки* // *Економічний простір* 76 (2013) 17-27.
37. Лев XIII. Енцикліка *Regum Novarum* // *Домашня Церква. Сайт для християнських родин* dc.lviv.ua (16.02.2020).
38. Левицький О. *Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ*. Івано-Франківськ 2016.
39. Лионский И. *Против ересей* // *Древлебиблиотека инструментарий начётчика*. txt.drevle.com (20.10.2019)
40. Малик Я. *Інформаційна війна і Україна* // *Науковий вісник «Демократичне врядування»* 15 (2015).
41. Папська Рада «Справедливість і Мир». *Компендіум соціальної доктрини церкви*. Київ 2008.
42. Сафонова К. *Проблема трудової міграції в Україні. Її вплив на економіку країни* // *Reporter of the priazovskyi state technical university* 34 (2017) 327-335.
43. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*, Львів 2002.
44. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – Наша Пасха»*. Львів 2012.
45. Тишендорф К. *Толкование на Євангеліє от Луки* [PDF].
46. Трофімов о. Пантелеймон, *Богословська антропологія. Святий Іриней Ліонський про людину. Презентація для приватного вжитку студентів* [PDF].
47. Туркало Я. *Нарис історії Вселенських соборів*. Брюссель 1974.
48. Франциск. Апостольське повчання *Evangelii Gaudium*. Львів 2014.

49. Франциск. Енцикліка *Laudato Si*. Київ – Івано-Франківськ – Дрогобич 2019.
50. Фром Е. *Бути чи мати. Київ 2010*.
51. Хортик О. *Тлумачний словник термінів канонічного права*. Тернопіль 2013.
52. Чавес П. *Гасло 2008 року для Салезіянської Родини* [PDF].
53. Швидка Г. *Шлюбна ситуація в європейських країнах // Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України* [PDF], 141-150.
54. Шевчук С. *Богословська антропологія. Скрипт для приватного вжитку студентів*. Львів 2001.
55. Шнайдер М. *Виклики у супроводі семінаристів та в їх провадженні до подружнього або безженного стану / перекл. з нім. Качала І. Айхштетт 2018* [PDF].
56. Шнайдер М. *Сучасні виклики у духовному супроводі греко-католицьких семінаристів / перекл. з нім. Качала І. Айхштетт 2018* [PDF].
57. Ястшомб Д. *Сповідь і духовне наставництво // Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за редакцією Юзефа Августина ПІ. Львів 2014, 333-342*.

Інтернет джерела

1. «Грошей не потрібно боятися», – Глава УГКЦ висловився про бідність і багатство // *Прибуток.com.ua* (01 травня 2015) prybutok.com.ua (12.02.2020).
2. «Семінарія – це особливе місце, де Господь Бог своєю благодаттю виводить душпастиря для свого народу», – Блаженніший Святослав» // *Київська Архиепархія УГКЦ*. (30 вересня 2019) ugcc.kiev.ua (12.10.2019).
3. *20 висловлювань В.О. Сухомлинського про виховання // Дитячий психолог. Перший український сайт для батьків та дитячих психологів*. (17 червня 2016) dytpsyholog.com (15.09.2019).
4. *5 днів – 5 семінарій. Форматори київської та львівської духовних семінарій знайомилися з французькими семінаріями // РІСУ*. (19 березня 2018) risu.org.ua (13.04.2020).

5. 74 % українців обрали б Україну як країну народження, якби в них була така можливість // Info Sapiens. (24 серпня 2019) sapiens.com.ua (24.02.2020).
6. *Apostolic journey to cologne on the occasion of the XX World Youth Day. Meeting with seminarians. Address of his Holiness Pope Benedict XVI // The Holy See.* (19 August 2005) vatican.va (21.04.2020).
7. *Humanistic psychology // Encyclopædia Britannica.* britannica.com (06.05.2020).
8. *La spiritualité // Compagnie des Prêtres de Saint-Sulpice. Province de Canada. Au service du sacerdoce du Christ.* sulpc.org (16.04.2020).
9. *Les dimensions de la formation // Se former auprès du curé d'Ars. Séminaire international d'Ars.* seminairears.org (21.04.2020).
10. *Projet // Séminaire de Paris.* paris.catholique.fr (21.04.2020).
11. *Saint-Irénée. Séminaire provincial // La communauté.* seminairesaintirenee.fr (22.04.2020).
12. *The society of st John Mary Vianney // What is the society of John-Mary Vianney?* sjmv.net (21.04.2020).
13. *Un peu d'histoire // Compagnie des Prêtres de Saint-Sulpice. Province de France.* saintsulpicefrance.fr (15.04.2020).
14. *Vie spirituelle // Séminaire Saint-Sulpice.* seminairesaintsulpice.fr (20.04.2020).
15. Баркли В. *Комментарии Баркли: от Матфея. Глава 16 // Библия тека. Собрание переводов Библии, толкований, комментариев, словарей.* Bibleteka.com (15.05.2020).
16. Бриндак І. *Тіло і члени // Самбірсько-Дрогобицька єпархія УГКЦ. №7 (221) липень 2013.* sde.org.ua (26.02.2020).
17. *Владика Богдан Данило представив Постійному Синодові звіт діяльності Комісії у справах духовенства // Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви.* (28 травня 2019) news.ugcc.ua (08.04.2020).
18. *Гуманістична психологія // Encyclopedia of modern Ukraine.* esu.com.ua (06.05.2020).

19. *Динаміка оцінки ситуації в країні. Жовтень 2019* // Соціологічна група «Рейтинг». (23 жовтня 2019) ratinggroup.ua (24.02.2020).
20. *Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні: опитування IRI* // Соціологічна група «Рейтинг». (21 травня 2018) ratinggroup.ua (18.02.2020).
21. *Живе телебачення (продюсер). «Моя мрія в житті – бути людиною – пам'яті Блаженнішого Любомира Гузара»* // Youtube. (2 червня 2017) www.youtube.com (26.09.2019).
22. *Інтеграція* // Словопедія. Словник іноземних слів Мельничука. slovopedia.org.ua (30 жовтня 2019).
23. *Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви* // Інформаційний Ресурс Української Греко-Католицької Церкви. (4 квітня 2018) news.ugcc.ua (15.09.2019).
24. *Конституція України від 28 червня 1996 р.* // Законодавство України. zakon.rada.gov.ua (1.03.2020).
25. *Настрої та оцінка загроз українцями* // Центр «Соціальний моніторинг». (2 лютого 2019) smc.org.ua (23.02.2020).
26. *Патріарші комісії і відділи* // Українська Греко-Католицька Церква. ugcc.ua (08.04.2020).
27. *Патріарші комісії і відділи* // Українська Греко-Католицька Церква. ugcc.ua (25.03.2020).
28. *Перша і найголовніша місія священника – бути другим Христом у місці, де тебе Бог поставив* // Католицький Оглядач. (30 червня 2018) catholicnews.org.ua (6.09.2019).
29. *Послання Блаженнішого Любомира до священників, дияконів та семінаристів з нагоди проголошення 2009 року роком християнського покликання з особливим наголосом на священничому покликанні* // Релігійно-інформаційна служба України. (14 грудня 2009) risu.org.ua (5.09.2019).
30. *Проголошення вірним УГКЦ 2009 року Божого роком християнського покликання з особливим наголосом на священничому покликанні* // Релігійно-інформаційна служба України. (31 грудня 2008) risu.org.ua (5.09.2019).

31. *Результати соціологічного дослідження «Соціально-політична ситуація в Україні — лютий 2020» // Центр соціальних та маркетингових досліджень «Socis». (11 лютого 2020) socis.kiev.ua (23.02.2020).*
32. *Соціально-політична ситуація в Україні // Центр соціальних та маркетингових досліджень «Socis». (10 березня 2019) socis.kiev.ua (19.02.2020).*
33. *Суспільно-політичні настрої населення // Соціологічна група «Рейтинг». (4 лютого 2020) ratinggroup.ua (20.02.2020).*
34. *Україна сьогодні: виклики та перспективи (оновлено). 16 травня 2019 // Центр «Соціальний моніторинг». smc.org.ua (28.02.2020).*
35. *Формація // Словник української мови. Академічний тлумачний словник. sum.in.ua (29.10.2019).*
36. *Щорічна зустріч Патріаршої комісії у справах духовенства УГКЦ цього разу відбулася в Німеччині // Василянський Чин Святого Йосафата. (16.05.2016) osbm.info (09.05.2020).*